

Prace Historyczno-Archiwalne t. XXXV, Rzeszów 2023

ISSN: 1231-3335

Arkadiusz Sołtysik

ORCID: 0000-0001-8894-3705

DOI: 10.30657/pha.35.2023.08

(Instytut Pamięci Narodowej Oddział w Rzeszowie)

e-mail: arkadiusz.soltysik@poczta.fm

Działalność Organizacji Syjonistycznej Małopolski Wschodniej na rzecz emigracji Żydów do Palestyny w świetle dziennika „Chwila” (1919–1939)

Streszczenie

Syjonizm, rozumiany jako ruch polityczny i społeczny, skupiał w swych ramach szerokie *spectrum* żydowskich organizacji i partii politycznych, których wspólnym mianownikiem było stworzenie żydowskiej ojczyzny w Palestynie. Jedną z najważniejszych partii działających na terenie Małopolski Wschodniej na rzecz emigracji była Organizacja Syjonistyczna. Jej organem prasowym było pismo codzienne „Chwila”, którego najważniejszym zadaniem było popularyzowanie wśród czytelników myśli syjonistycznej, a co za tym idzie, propagowanie żydowskiego wychodźstwa z Polski do „Ziemi Izraela”. Dzięki licznym artykułom publikowanym na łamach dziennika możliwa jest do odtworzenia działalność Organizacji na rzecz emigracji Żydów z Małopolski Wschodniej do Palestyny. W dzienniku obszernie opisywano wszelkie działania podejmowane przez partię na rzecz wychodźstwa: od manifestacji, akcji zbierania środków pieniężnych, po odczyty, konferencje, na zebraniach partyjnych kończąc. Redaktorzy „Chwili” skrupulatnie przedstawili również wieloletnią pracę u podstaw, która prowadzona była na gruncie edukacji praktycznej i teoretycznej, celem przysposobienia Żydów do produktywnego życia w Palestynie.

Słowa kluczowe:

emigracja, Organizacja Syjonistyczna Małopolski Wschodniej, Palestyna, syjonizm, Żydzi.

Syjonizm, będąc ruchem politycznym i społecznym, skupiał w swych ramach szerokie *spectrum* żydowskich organizacji i partii politycznych „od lewa do prawa”, których wspólnym mianownikiem było stworzenie siedziby narodowej w Palestynie. Jedną z najważniejszych partii politycznych – zwłaszcza na wschodnich terenach II Rzeczypospolitej – działających na rzecz żydowskiego wychodźstwa była Organizacja Syjonistyczna Małopolski Wschodniej (OSMW)¹.

OSMW była partią o profilu ogólnosyjonistycznym², co sytuowało ją w centrum – klasycznego podziału partii politycznych – na osi lewica – prawica. Jednym z głównych celów – zawartym w jej programie politycznym – było wspieranie emigracji żydowskiej do Palestyny, a także praca na rzecz rozwoju Palestyny, rozumianej jako prawnie zabezpieczona, na mocy Deklaracji Balfoura³, przyszła „żydowska siedziba

¹ Organizacja Syjonistyczna formalnie powstała w lutym 1912 r. Wybuch I wojny światowej zahamował jej rozwój na niemal cztery lata. Do wznowienia partyjnej działalności doszło w kwietniu 1918 r., kiedy to we Lwowie odbyła się pierwsza Konferencja Syjonistyczna, na której kierownikiem Organizacji mianowano Gerszona Zippera. Dla podkreślenia swej odrębności od Centrali w Krakowie i w Warszawie Organizacja Syjonistyczna do 1922 r. używała nazwy Organizacja Syjonistyczna Galicji Wschodniej, natomiast od 1923 r. zmieniła nazwę na: Organizacja Syjonistyczna Małopolski Wschodniej. Zmiana wynikała z przyłączenia terenów byłej wschodniej Galicji do II Rzeczypospolitej. Partia była zbudowana na zasadach demokratycznych. Organami zarządzającymi i wytyczającymi kierunki działań była Egzekutywa oraz Rada Partyjna. Ich skład zatwierdzany był przez delegatów zbierających się raz do roku na Konferencji Krajowej. Działalnością Organizacji faktycznie kierowała kilkunastoosobowa Egzekutywa, którą można określić mianem zarządu partii. Na jej czele stał Prezes. W okresie od 1919 do 1939 r. było ich trzech. Leon Reich pełnił tę funkcję od 1919 r. do kwietnia 1923 r. Wtedy na pół roku zastąpił go Aleksander Hausman, po czym Reich wrócił na stanowisko, pełniąc je do swej śmierci 1 grudnia 1929 r. Po Konferencji Krajowej, która odbyła się w dniach 22–23 kwietnia 1930 r., schedę po Reichu objął członek Egzekutywy Emil Schmorak. Funkcję prezesa pełnił przez dziewięć kolejnych lat, aż do wybuchu II wojny światowej. Partia objęła swym zasięgiem podległe jej komitety na terenie województw: lwowskiego, stanisławowskiego i tarnopolskiego. Zob. *Nadzwyczajny zjazd Konferencji Kongresowej dla Małopolski Wschodniej*, „Chwila”, 10 VII 1923, nr 1558, s. 1; H. Rosmarin, *Pięć lat „Chwili”*, „Chwila”, 11 I 1924, nr 1733, s. 7; *Egzekutywa Organizacji Syjonistycznej dla Wsch[odniej] Galicji we Lwowie komunikuje*, „Chwila”, 7 V 1923, nr 1494, s. 2; *Keren Hajessod w Małopolsce Wschodniej*, „Palestyna”, dodatek do: „Chwila”, 26 IV 1924, nr 1836, s. 5-6; *Syjonistyczna konferencja krajowa*, „Chwila”, 5 V 1929, nr 3632, s. 9; *Emigracja żydowska z Małopolski Wsch[odniej] w r. 1933–1937*, „Informator Palestyński”, dodatek do: „Chwila”, 29 I 1938, nr 6774, s. 12.

² Jako centrystów klasyfikował ogólnych syjonistów chociażby Ignacy Schwarzbart, który był liderem krakowskiej Organizacji Syjonistycznej. W jego opinii ogólny syjonizm był ideą centrum. Utożsamiał go z umiarkowaniem, podczas gdy zwalczające się frakcje prawicowe i lewicowe doprowadzały – jego zdaniem – jedynie do animozji wewnętrznych. Pełnił on tym samym rolę łącznika pomiędzy „wynaturzeniem socjalistycznym ale i przeciw egoizmowi kapitału”. Zob. I. Schwarzbart, *Kongres Pracującej Palestyny*, „Chwila”, 2 X 1930, nr 4138, s. 5-6; *idem*, *Jedyny ratunek, powrót do Ogólnego Syjonizmu*, „Chwila”, 10 V 1935, nr 5794, s. 2.

³ Był to list, wysłany przez brytyjskiego ministra spraw zagranicznych, lorda Arthura Jamesa Balfoura, do przywódcy żydowskiej społeczności w Wielkiej Brytanii, barona Waltera Rothshilda. Balfour zadeklarował – w imieniu rządu brytyjskiego – wolę utworzenia na terenie Palestyny „żydowskiej siedziby narodowej”. Zob. L. Trepp, *Żydzi. Naród, historia, religia*, Warszawa 2009, s. 145.

narodowa"⁴. Głównymi postaciami w partii okresu międzywojennego byli m.in.: Gerszon Zipper, Leon Reich, Emil Schmorak, Dawid Schreiber czy Emil Sommerstein.

Chcąc przedstawić działania liderów Organizacji Syjonistycznej, zmierzające do realizacji postulatów stworzenia w ówczesnej Palestynie państwa Izrael, koniecznym jest poświęcenie dwóch akapitów dziennikowi „Chwila”. Wraz z końcem I wojny światowej nastąpiło ożywienie działalności ogólnych syjonistów na terenie byłej Galicji. Jednym z efektów syjonistycznej pracy u podstaw było stworzenie czasopisma codziennego „Chwila”. Misją społeczną tego dziennika było popularyzowanie wśród czytelników myśli syjonistycznej, a także informowanie o inicjatywach podejmowanych przez organizacje ogólnosyjonistyczne, których głównym celem było wzmocnienie żydowskiego wychodźstwa z Polski do Palestyny. Jak wynika z treści artykułu pt. *Bilans (1919–1921)*, koncepcja założenia czasopisma zrodziła się wraz z odzyskaniem przez Polskę niepodległości. Myśl ta związana była ściśle z zaistniałą sytuacją polityczną⁵.

Początkowo – jak tłumaczył działacz lwowskiej Organizacji Syjonistycznej Dawid Schreiber – dziennik miał obejmować zbiór publikacji, pełniąc rolę czegoś w rodzaju informatora. Miał on przede wszystkim stanowić pomost pomiędzy żydowską a polską perspektywą na „wydarzenia lwowskie”⁶. Po początkowych perturbacjach wewnętrznych⁷, działacze Organizacji Syjonistycznej powołali zespół redakcyjny, który tworzyli członkowie, jak i sympatycy tej partii. Tym samym, tak wydawnictwo, jak i sam dziennik „Chwila” stały się wyłączną domeną środowiska ogólnosyjonistycz-

⁴ Centralne Państwowe Historyczne Archiwum Ukrainy we Lwowie [dalej: CDIAU], f. 338, op. 1, spr. 1, Projekt programu Syjonistycznej Organizacji, k. 1-12; dm, *Doroczna Konferencja Krajowej Organizacji Syjonistycznej*, „Chwila”, 23 IV 1930, nr 3978, s. 3-5; E. Schmorak, *Wrażenia pokonferencyjne*, „Chwila”, 30 IV 1930, nr 3985, s. 2.

⁵ Czasopismo powstawało w czasie wojny polsko-ukraińskiej o tereny byłej Galicji Wschodniej, a także niedługo po pogromach Żydów, które miały miejsce we Lwowie w dniach 22–24 listopada 1918 r. Zob. (m), *Bilans*, „Chwila”, 11 I 1921, nr 713, s. 1.

⁶ „[...] na jednym z posiedzeń Żydowskiej Rady Narodowej [rolą Rady było czuwanie nad „narodowymi postulatami żydostwa”; w jej skład weszli reprezentanci wszystkich żydowskich środowisk narodowych, ortodoksyjnych, a także socjalistycznych – przyp. A.S.] wyłoniła się myśl ogłoszenia publikacji w języku polskim, która ma na celu objaśnienie zbałamuczonej opinii polskiej o wszystkich powyższych tak bardzo skomplikowanych problemach”. Tożsamą opinię względem tej przedstawionej przez Dawida Schreibera przedstawił Henryk Rosmarin: „Bajki o kipiącej wodzie, o strzelaniu do Wojsk Polskich, powtarzane tendencyjnie dla uniewinnienia sprawców tragedii w dzielnicy żyd[owskiej], podchwytuje prasa, następują rewizje, udręki po domach i ulicach miasta i ani głos jeden nie znajduje się, któryby w obronie stanął pohańbionej czci i godności żydowskiej. Potrzeba przemówienia do narodu polskiego staje się niezbędną. Konieczność wyjaśnienia stosunków nieunikniona, a także podniesienie na duchu mas żydowskich nieodzowna”. Zob. D. Schreiber, *Jak powstała „Chwila”*, „Chwila”, 15 I 1934, nr 5321, s. 9; H. Rosmarin, *Pięć lat „Chwili”*, „Chwila”, 11 I 1924, nr 1733, s. 7.

⁷ Skład wydawnictwa, będącego zalążkiem przyszłego dziennika, mieli stanowić przedstawiciele wszystkich żydowskich opcji politycznych. Jednak z uwagi na animozje wewnętrzne – spór z lewicą syjonistyczną – czasopismo nie zachowało swego ogólnonarodowego (żydowskiego) charakteru. Zob. D. Schreiber, *Jak powstała... „Chwila”*, 15 I 1934, nr 5321, s. 9.

nego. Czasopismo to ukazywało się od 10 stycznia 1919 do 12 września 1939 roku⁸. Redaktorami naczelnymi dziennika byli kolejno: Gerszon Zipper, Henryk Rosmarin i Henryk Hescheles.

Pierwszej wzmianki – jeśli chodzi o działalność Organizacji Syjonistycznej w związku z wychodźstwem żydowskim do Palestyny – należy szukać na zjeździe „syjonistów wschodniogalicyskich”, który odbył się 27 października 1918 roku we Lwowie. Wtedy to jednym z tematów było „omówienie odbudowy siedziby żydowskiej w Palestynie”⁹, które w dalszej perspektywie nie przyniosło jednak żadnych wiążących decyzji.

Należy zauważyć, że również w kolejnych latach, tj. w okresie od 1919 do 1923 roku, aktywność ogólnych syjonistów na rzecz żydowskiego wychodźstwa z terenów wschodnich II Rzeczypospolitej była znikoma. Zaniechanie to spowodowane było w głównej mierze wojną polsko-bolszewicką – która dotknęła również tereny byłej Galicji Wschodniej – i reperkusjami z niej wynikającymi¹⁰. W omawianym okresie, jedynie raz – podczas trwającej od 15 do 16 marca 1920 roku Konferencji Krajowej¹¹ – publicznie poruszane było zagadnienie żydowskiego wychodźstwa do Palestyny. W toku obrad podejmowano kwestie związane z kolonizacją żydowską w Palestynie, które zostały zaaprobowane przez uczestników Konferencji¹². Dotyczyły one dwóch aspektów: gospodarczego – wskazano na konieczność przewarstwowienia, a co za tym idzie, wytworzenia żydowskiej warstwy rolniczej celem pozyskania odpowiednio przygotowanych Żydów do kolonizacji Palestyny¹³ – i edukacyjnego, w którym to zalecano przeprowadzenie hebraizacji życia, polegającego na obowiązkowym wprowadzeniu do szkół żydowskich nauki języka hebrajskiego¹⁴. Znajomość tej mowy miała bowiem pomóc przyszłym emigrantom płynnie wkomponować się w żydowską społeczność żyjącą w Palestynie. Język stanowiłby tym samym spoiwo dla pochodzących z różnych zakątków globu Żydów¹⁵.

Drugi z postulatów doczekał się realizacji w kolejnych latach. Pierwsze kroki zmierzające do szerszego kształcenia Żydów w zakresie posługiwania się językiem hebrajskim zostały podjęte już w 1923 roku. Wtedy to podlegające małopolskim ogólnym

⁸ B. Łętocha, „Chwila”. *Gazeta Żydów Lwowskich*, <https://www.lwow.home.pl/rocznik/chwila.html> [dostęp 21.07.2021].

⁹ W. Jaworski, *Struktura i wpływy syjonistycznych organizacji politycznych w Polsce w latach 1918–1939*, Kraków 1996, s. 18.

¹⁰ *Ibidem*, s. 25.

¹¹ Na konferencję przybyło 120 delegatów, reprezentujących 71 miejscowości leżących na terenie byłej Galicji Wschodniej. Zob. *Pierwsze posiedzenie krajowej konferencji syjonistycznej*, „Chwila”, 16 III 1920, nr 421, s. 1-2.

¹² *Z syjonistycznej konferencji krajowej*, „Chwila”, 22 III 1920, nr 427, s. 2; *Z syjonistycznej konferencji krajowej*, „Chwila”, 25 III 1920, nr 430, s. 5.

¹³ Zob. *Obrady krajowej konferencji syjonistycznej*, „Chwila”, 17 III 1920, nr 422, s. 3-5.

¹⁴ *Z syjonistycznej...*, „Chwila”, 22 III 1920, nr 427, s. 2.

¹⁵ *Ibidem*; *Z syjonistycznej konferencji krajowej*, „Chwila”, 19 III 1920, nr 424, s. 2-3.

nym syjonistom Żydowskie Towarzystwo Szkoły Ludowej i Średniej we Lwowie¹⁶ utworzyło pierwszą klasę gimnazjum hebrajskiego. Rok później, dzięki zabiegom tej organizacji, możliwe było powołanie pierwszej szkoły ludowej z wykładowym językiem hebrajskim¹⁷.

Pomimo pierwszych sukcesów na niwie edukacyjnej, istotniejszy z punktu widzenia przyszłego wychodźstwa żydowskiego był rok 1923. Wtedy to podczas nadzwyczajnego zjazdu Konferencji Kongresowej – 9 lipca we Lwowie¹⁸ – podjęta została decyzja o stworzeniu „warunków egzystencji dla większej liczby Żydów w Palestynie”¹⁹. Oznaczało to, że ogólni syjoniści odeszli od postulatu ekskluzywności w doborze przyszłych emigrantów. Do tej pory kładli oni bowiem nacisk na to, by w pierwszej kolejności do Palestyny wyjeżdżały osoby odpowiednio do tego przygotowane, tak pod względem zawodowym, jak i mentalnym. Tym samym warunek ekskluzywności został zastąpiony postulatem inkluzywności, polegającej na objęciu możliwością emigrowania całego żydowskiego narodu. Zmiana podejścia przy doborze przyszłych emigrantów wynikała z chłodnej kalkulacji; wszelako stworzenie siedziby narodowej w Palestynie było możliwe jedynie poprzez stały dopływ nowych – żydowskich – osadników, co w przyszłości miało im dać demograficzne zwycięstwo nad palestyńskimi Arabami²⁰.

Należy przyznać działaczom Organizacji Syjonistycznej, że w omawianym okresie ich aktywność nie ograniczała się jedynie do wysuwania koncepcji i podejmowania rezolucji. Ich działalność przynosiła również namacalne efekty. Widoczne to było w realnej aktywności, w związku z działalnością funduszy – „Keren ha-jesod” i „Keren Kajemet”. Obie organizacje zajmowały się zbieraniem środków pieniężnych na rzecz kolonizacji Palestyny²¹. Trzeba tu dodać, że działacze ci mieli również realny wpływ na uświadamianie swoich rodaków o konieczności wspierania przez nich dzieła budowy żydowskiej siedziby narodowej w Palestynie. Praca informacyjna polegała m.in. na organizowaniu i przeprowadzaniu akcji zbiórkowych, wygłaszaniu referatów czy publikowaniu artykułów prasowych²². Pozycja działaczy Organizacji Syjonistycznej była na tyle mocna, że pełnili w obu funduszach kluczowe funkcje. Przykładowo, w latach 1927–1929 czołowe stanowiska w „Keren ha-jesod” piastowali: w randze

¹⁶ Towarzystwo to zostało założone przez syjonistów w 1918 r. W latach 1927–1929 jego przewodniczącym był członek OSMW Dawid Schreiber. Zob. *Doroczna Konferencja Krajowa Org[anizacji] Syon[istycznej] Wsch[odniej] Małopolski*, „Chwila”, 10 XII 1924, nr 2061, s. 3-4; *Bilans pracy Egzekutywy Krajowej Organizacji Sjonistycznej*, „Chwila”, 19 V 1929, nr 3646, s. 9-11.

¹⁷ *Doroczna Konferencja...*, „Chwila”, 10 XII 1924, nr 2061, s. 3-4.

¹⁸ *Nadzwyczajny zjazd Konferencji Kongresowej dla Małopolski Wschodniej*, „Chwila”, 10 VII 1923, nr 1558, s. 1.

¹⁹ *Nadzwyczajna Konferencja Kongresowa Org[anizacji] Syon[istycznej] Wsch[odniej] Małop[olski]*, „Chwila”, 11 VII 1923, nr 1559, s. 5.

²⁰ *Ibidem*.

²¹ Informacji na ten temat dostarcza chociażby *Sprawozdanie Egzekutywy Organizacji z 1925 r.* Zob. *Sprawozdanie Egzekutywy Organ[izacji] Syon[istycznej] dla Wschodniej Małopolski na konferencję krajową*, „Chwila”, 13 II 1926, nr 2481, s. 5-6.

²² *Nadzwyczajna Konferencja Kongresowa Org[anizacji] Syon[istycznej] Wsch[odniej] Małop[olski]*, „Chwila”, 11 VII 1923, nr 1559, s. 5-6.

przewodniczącego Naftali Landau, a w ścisłym kierownictwie senator Jakub Bodek, Ozjasz Kimmel czy I. Reiss²³. Bez wątplenia wysokie funkcje wymienionych działaczy wynikały nie tylko z ich zdolności organizacyjnych, ale również z siły struktur Organizacji na terenie Małopolski Wschodniej. Świadczy o tym opublikowane na łamach „Chwili” sprawozdanie z działalności Egzekutywy w latach 1927–1929. Wynika z niego, że w 1929 roku „około 70 procent dochodów [funduszu] należy zawdzięczać współpracy członków naszej [OSMW – przyp. A.S.] organizacji”²⁴.

Działania Organizacji Syjonistycznej na rzecz żydowskiego wychodźstwa natrafiały też na przeszkody. W 1926 roku działacze tej partii musieli zmierzyć się z pierwszymi skutkami niepowodzenia, jakie przyniosła za sobą tzw. IV *alija*²⁵. Już w lipcu Rada Partyjna OSMW zobowiązała Egzekutywę do stworzenia podwalin, tak finansowych, jak i w kwestii edukacji, pod przyszłą kolonizację żydowskiej klasy średniej na wiejskich terenach Palestyny²⁶. Niedługo później w leżącej niedaleko Lwowa wsi Sygniówka powstała farma rolnicza²⁷. Zarządzał nią Wydział, którego skład tworzyły osoby związane z Organizacją Syjonistyczną w Małopolsce Wschodniej²⁸. Na farmę²⁹ trafiały przede wszystkim osoby młode, które rekrutowane były z młodzieżowej organizacji pionierskiej „Hechaluc Haklal Zion”. Praca Wydziału, jak i uczniów Sygniówki w stosunkowo niedługim czasie stała się widoczna. Już w 1933 roku wybudowany został piętrowy budynek, w którym mieszkali uczniowie, oraz pomieszczenia gospodarcze, takie jak cieplarnia, kurnik i stajnia. Bez wątplenia, absolwenci szkolenia na farmie w Sygniówce posiadali niezbędną wiedzę, pozwalającą im na osiedlenie się w Palestynie. Dowodzą tego późniejsze ich losy. Jak wskazano w sprawozdaniu: „[...] wielu naszych *chaluców* zajmuje po dzień dzisiejszy stanowiska instruktorów w gospodarstwach wiejskich w następujących koloniach: Petach Tikwa, Rechowot,

²³ *Sprawozdanie Egzekutywy Krajowej Organizacji Syjonistycznej na Konferencję krajową (30 i 31 październik) 1927*), „Chwila”, 29 X 1927, nr 3091, s. 8-9.

²⁴ *Bilans pracy Egzekutywy Krajowej Organizacji Syjonistycznej*, „Chwila”, 19 V 1929, nr 3646, s. 9-11.

²⁵ Była to czwarta z kolei masowa akcja osiedleńcza Żydów w Palestynie. Rozpoczęła się w 1924 r., a zakończyła w 1931. Szacuje się, że w tym okresie wyemigrowało do Palestyny około 80 000 Żydów, z czego 62 000 stanowili emigranci z Polski. W czasie IV *aliji* po raz pierwszy emigrowali rzemieślnicy i drobni przedsiębiorcy. Z jednej strony nie widzieli oni możliwości dalszego życia w Polsce, z drugiej – w większości nie byli przygotowani do egzystencji na gruncie palestyńskim, przez co wielu z nich na skutek braku miejsc pracy, wróciło do Polski. Zob. szerzej np.: A. Shapira, *Historia Izraela*, Warszawa 2018.

²⁶ A. Rothfeld, *Rada Partyjna. Rezolucje Palestyńskie*, „Chwila”, 1 VII 1926, nr 2616, s. 6.

²⁷ *Powstanie i działalność Związku*, „Chwila”, 27 VI 1927, nr 2970, s. 7-8.

²⁸ Dyrektorem w latach 1931–1938 był M. Stock, poza nim Wydział uzupełniali Abraham Zucker i Runa Reittmanowa.

²⁹ Sprawozdanie z działalności placówki w okresie 1931–1938 wskazuje, że wychowankami farmy w Sygniówce była przede wszystkim młodzież pochodząca z rodzin kupieckich, rzemieślniczych czy urzędniczych, a więc niemająca wcześniej styczności z życiem wiejskim. Podstawowym zadaniem instruktorów pracujących na farmie było „przewarstwowanie” młodzieży, polegające na przygotowaniu ich do pracy na roli. Kolejnymi celami było wychowanie *chaluców* „w duchu pionierstwa żydowskiego”, a także wzbudzenie w nich miłości i szacunku dla żydowskiej historii i kultury.

Rischon le Zion". Sumarycznie, do końca 1938 roku, dzięki pracy w Sygniówce, do Palestyny wyjechało 92 kursantów³⁰.

Równocześnie z edukacją praktyczną, działacze OSMW prowadzili organiczną pracę na niwie edukacyjnej. Polegała ona na rozwijaniu instytucji zajmujących się nauczaniem dzieci i młodzieży w duchu hebrajskim. Jak wynika z treści sprawozdania za okres: listopad 1927 – maj 1929 – Żydowskie Towarzystwo Szkoły Ludowej i Średniej, znajdujące się pod kontrolą działaczy ogólnosyjonistycznych, dysponowało we Lwowie dwiema publicznymi szkołami ludowymi i jednym gimnazjum, z językiem hebrajskim jako wykładowym, a także trzema gimnazjami, w których osiem godzin tygodniowo poświęcano judaistyce. Była to zmiana w porównaniu do lat 1923–1924, kiedy to istniały jedynie gimnazjum i szkoła ludowa. Kolejnym krokiem w rozwoju żydowskiej oświaty było utworzenie przez to Towarzystwo seminarium nauczycielskiego, w którym w omawianym okresie uczyło się stu uczniów. Seminarium to było kluczowe z tego względu, że w przyszłości miało wydać wielu dobrze wykształconych nauczycieli języka hebrajskiego, których rolą było wychowanie kolejnych pokoleń Żydów w duchu narodowym³¹. Dalszy rozwój instytucji kształcenia został oficjalnie usankcjonowany, poprzez podjęcie rezolucji programowych, podczas Konferencji Krajowej w Stryju w dniach 19–24 maja 1929 roku³².

Podjęmowane – przez OSMW i podlegające jej organizacje – zabiegi, chociaż w znacznym stopniu przyczyniły się do przygotowania części Żydów do emigracji z kraju, faktycznie nie odpowiadały na podstawowe pytania dotyczące kwestii wychodźstwa do Palestyny. Częściowej odpowiedzi co do przyszłości żydowskiej emigracji z Małopolski Wschodniej udzielił w 1929 roku³³ ówczesny prezes Organizacji Leon Reich. W jego ocenie wszyscy Żydzi – bez względu na ich miejsce zamieszkania i poglądy polityczne – mieli być podporządkowani jednemu celowi, czyli budowie żydowskiej siedziby narodowej. Dlatego też wskazywał na konieczność objęcia wymogiem wychodźstwa całego *spectrum* żydowskiego społeczeństwa, od robotników, poprzez *chaluców* (pionierów), na przedstawicielach klasy średniej kończąc. Postulat ten miał być wdrożony w życie już podczas kolejnej, *V aliji*. Miał on w stosunkowo krótkim czasie doprowadzić do zbudowania większości żydowskiej, która liczebnie zdominowałaby ludność arabską, wciąż jeszcze będącą w większości:

³⁰ CDIAU, f. 338, op. 1, spr. 1060, *Sprawozdanie z działalności gospodarstwa rolnego w Sygniówce*, k. 1-12.

³¹ *Bilans pracy Egzekutywy Krajowej Organizacji Syjonistycznej*, „Chwila”, 19 V 1929, nr 3646, s. 9-11.

³² Uczestnicy Konferencji zobligowali władze Organizacji, by w przyszłości czynili zabiegi zmierzające do wzmocnienia i rozwoju pracy kulturalnej – polegającej przede wszystkim na krzewieniu znajomości języka hebrajskiego wśród ludności żydowskiej, ze szczególnym uwzględnieniem szerzenia jej wśród młodzieży, która to miała być siłą napędową żydowskiego wychodźstwa w latach kolejnych. Ciekawym pomysłem była idea włączenia gmin żydowskich w proces edukacji przyszłych pokoleń. Rolą władz Organizacji miało być zakładanie hebrajskich freblówek (były to przedszkola prowadzone według metody freblowskiej, której twórcą był niemiecki pedagog Friedrich Wilhelm Froebel), szkół powszechnych oraz finansowe wspieranie seminarium hebrajskiego we Lwowie. Zob. *Rezolucje uchwalone na Konferencji Krajowej Organizacji Syjonistycznej Wsch[odniej] Małop[olskiej]*, „Chwila”, 24 V 1929, nr 3651, s. 4.

³³ Koncepcja została przedstawiona w programie wyborczym na XVI Kongres Syjonistyczny.

„[...] dążeniem naszym jest osiągnięcie możliwie najrychlej większości żydowskiej w Palestynie. Z tego powodu konieczną jest większa emigracja tak *chaluców*, jak i [stanu] średniego”³⁴.

Prezes Reich zdawał sobie sprawę, że jedną z przyczyn niepowodzenia tzw. IV *aliji* była chęć szybkiego wzbogacenia się i łatwego życia na palestyńskim gruncie, panująca wśród części Żydów. Dlatego, w jego ocenie, rolą ogólnych syjonistów i instytucji im podległych była odpowiednia ideowa indoktrynacja przyszłych emigrantów, zwłaszcza młodzieży *chalucowej*. Chodziło o to, ażeby do Palestyny emigrowali tylko patriotycznie nastawieni Żydzi, dla których cel materialny będzie podrzędny względem wartości narodowych³⁵.

Ogólni syjoniści z Małopolski Wschodniej mieli niewielki wpływ na bieg działań w Palestynie. Mimo to każdorazowo stawali w obronie *jiszuwu*³⁶, jak i żydowskiego stanu posiadania. Nie inaczej było w 1929 roku, po pogromach³⁷, jakich większość arabska dopuściła się na mniejszości żydowskiej. Działacze OSMW od września tegoż roku byli inicjatorami wielu działań – również na poziomie lokalnym – o charakterze pomocowym dla Żydów poszkodowanych w czasie pogromów. Pomoc opierała się na dwóch głównych filarach: organizowaniu manifestacji, których celem było wyrażenie poparcia i zwrócenie uwagi opinii publicznej na dramat palestyńskich Żydów, a także braniu czynnego udziału w akcji zbierania środków pieniężnych na rzecz poszkodowanych rodaków w Palestynie w ramach akcji „Keren Hagana”. Na łamach dziennika podkreślano, że w inicjowanych przez OSMW wydarzeniach „brała udział cała ludność żydowska, [która] skupiła się w tych dniach dookoła organizacji syjonistycznej”³⁸. Cytat ten pokazuje, że to Organizacja Syjonistyczna była faktycznym animatorem akcji i zbiórek na rzecz Palestyny i *jiszuwu* w omawianym okresie³⁹.

³⁴ L. Reich, *Program wyborczy*, „Chwila”, 29 VI 1929, nr 3687, s. 7-8.

³⁵ *Ibidem*.

³⁶ *Jiszuw* – z hebrajskiego: osadnictwo; określenie ludności żydowskiej mieszkającej w Palestynie przed powstaniem państwa Izrael w 1948 r. L. Trepp, *Żydzi...*, s. 427.

³⁷ Powodem antyżydowskich zająć w Palestynie był konflikt o „Ścianę Płaczu” z 1928 r., kiedy to w ramach przygotowań do święta Jom Kippur jeden z żydowskich handlarzy postawił pod nią parawan, żeby oddzielał on mężczyzn od kobiet. Arabowie zinterpretowali ten gest jako próbę zawłaszczenia Świątyni przez Żydów, chociaż formalnie była ona własnością muzułmańską. Brytyjskie siły porządkowe były zmuszone usunąć stoiska, aby zapobiec zamieszkom. Od tego momentu niechęć obu grup zaczęła narastać. Jednym z tego objawów była demonstracja grupy rewizjonistów pod murem 15 sierpnia. Następnego dnia Arabowie zorganizowali własną manifestację, później dochodziło do kolejnych incydentów, wywoływanych przez obie strony sporu. Mediacje brytyjskie również nie przyniosły rezultatu, co doprowadziło do rozlewu krwi 23 sierpnia, kiedy do Jerozolimy napłynęły tysiące Arabów z okolicznych miejscowości, co zapoczątkowało kilkudniowe zamieszki na terenie Mandatu. Do jednych z najkrwawszych zająć doszło dzień później w Hebronie, gdzie Arabowie zamordowali kilkudziesięciu Żydów. Zob. C. Beckerman-Boys, *British Foreign Policy Decision making toward Palestine during the Mandate (1917–1948): A poliheuristic perspective*, Birmingham 2013, s. 123-124.

³⁸ Zob. *Sprawozdanie Kraj[owej] Org[anizacji] Syjonistycznej dla Małopolski Wschod[niej]*, „Chwila”, 18 IV 1939, nr 3975, s. 7.

³⁹ *Ibidem*.

Wydarzenia z sierpnia 1929 roku niejako zmuszały władze partii do formalnego ustosunkowania się do kwestii palestyńskiej, jak i dalszych kroków podejmowanych na jej rzecz. W dniach 22–23 kwietnia 1930 roku obradująca we Lwowie Konferencja Krajowa podjęła rezolucje w tej sprawie⁴⁰. Należy zaznaczyć, że ograniczały się one do ogólnych sformułowań, polegających na napiętnowaniu mordów i rabunków dokonanych przez Arabów na Żydach. Ponadto uczestnicy Konferencji w sposób kategoryczny sprzeciwiali się działaniom powołanej przez Brytyjczyków Komisji Śledczej Shawa, która badała przyczyny antyżydowskiego pogromu w Palestynie. Opinie członków Komisji ogólni syjoniści odbierali jako niebezpieczne dla przyszłości żydowskiej siedziby narodowej, a co za tym idzie, fizycznej egzystencji Żydów na terenie Mandatu Palestyny. W związku z tym uczestnicy Konferencji Krajowej wzywali władze Światowej Organizacji Syjonistycznej do odrzucenia sprawozdania Komisji Shawa, która w ich ocenie była krzywdzącą dla Żydów⁴¹.

W tekście pt. *Protestujemy* redaktor gazety „Chwila”, a także działacz ogólnosyjonistyczny Juliusz Wurzel, wyłożył stanowisko Organizacji Syjonistycznej w Małopolsce Wschodniej w tej kwestii: „[...] w dniu dzisiejszym w całym kraju rozlegnie się głos protestu żydowskiego przeciw angielskiej samowoli, przeciw próbie ograniczenia naszych dobrze nabytych praw do Palestyny, przeciw wstrzymaniu tempa naszej pracy nad odbudową żydowskiej siedziby narodowej”⁴². Artykuł Wurzla można traktować jako preludeum do akcji protestacyjnej, która w kolejnych dniach organizowana była w Małopolsce Wschodniej z inicjatywy OSMW. Warto podkreślić, że działania te miały charakter prewencyjny, gdyż postanowienia w sprawie Mandatu w Palestynie w tamtym okresie pozostawały w fazie projektu. Tym samym, głównym przesłaniem akcji była chęć uprzedzającego „zaprotestowania przeciw angielskiemu zakazowi emigracji do Palestyny”⁴³. W ocenie ogólnych syjonistów, proponowane ewentualnie przez Komisję Shawa jakiegokolwiek uszczuplenie żydowskiej emigracji do Palestyny niweczyłoby plany Żydów względem budowy własnej siedziby narodowej⁴⁴. Ówczesny prezes OSMW – Emil Schmorak – uważał proponowany przez Brytyjczyków postulat ograniczenia wychodźstwa za krzywdzący. Jego zdaniem, nie był on oparty na racjonalnych czy ekonomicznych, ale na politycznych⁴⁵ przesłan-

⁴⁰ dm, *Doroczna Konferencja Krajowej Organizacji Syjonistycznej*, „Chwila”, 23 IV 1930, nr 3978, s. 3-5.

⁴¹ Zob. *Rezolucje Konferencji Krajowej*, „Chwila”, 28 IV 1930, nr 3983, s. 11.

⁴² J. Wurzel, *Protestujemy!*, „Chwila”, 25 V 1930, nr 4009, s. 2.

⁴³ *Protest Kraju przeciwko zasuspendowaniu imigracji do Palestyny*, „Chwila”, 26 V 1930, nr 4010, s. 8.

⁴⁴ Zob. N. Landau, *Protestujemy!*, „Chwila”, 26 V 1930, nr 4010, s. 3.

⁴⁵ Emil Schmorak w tekście pt. *Trzy odpowiedzi* stwierdził, że władza mandatowa z niechęcią obserwowała proces tworzenia zrębów żydowskiej państwowości na terenie Palestyny, dlatego też musiała ona ją wstrzymać: „[...] Nie zgodzimy się nigdy na dalsze umniejszanie praw naszych, na dalszą rezygnację ponad to, co zawartem jest w »Białej Księdze« z r. 1922. A wszystko, co rząd angielski w ostatnim czasie czyni, pozostaje nie tylko w sprzeczności z mandatem, ale i z wyraźną treścią »Białej Księgi«. Polityka angielska czyni czasem wrażenie, jak gdyby była niemile dotknięta tem, że Żydzi za szybko budują swoją siedzibę narodową. To, co dla nas jest zbyt powolnym, to, co my odczuwamy jako krok żółwi, odczuwa się tam, jak proces zbyt szybki”. Zob. E. Schmorak, *Trzy odpowiedzi*, „Chwila”, 18 VI 1930, nr 4033, s. 2.

kach, które były wprost wymierzone w naród żydowski i jego fizyczną egzystencję na palestyńskiej ziemi⁴⁶.

Tak wykreowana na łamach dziennika narracja w sposób naturalny wzbudzała odruch społecznego buntu wśród żydowskich mieszkańców Małopolski Wschodniej. Pierwsza manifestacja odbyła się 24 maja 1930 roku we Lwowie, a kolejne w dniu następnym. Protestowano zarówno w dużych miastach, jak Stanisławów⁴⁷, jak też w kilkunastu mniejszych (m.in.: Bóbrka, Husiatyn, Mikołajów, Potok Złoty)⁴⁸. Wydaje się, że manifestacje te, poza ich symbolicznym charakterem, miały na celu wzbudzić zainteresowanie międzynarodowych gremiów i opinii publicznej. Chodziło o wywieranie nacisku na władze brytyjskie, by wycofały się one z planowanych, a mających negatywne skutki dla Żydów, zapisów. „Chwila” ową sytuację przedstawiła następująco:

„[...] Nie szczędzi ona [prasa – przyp. A.S.] swojemu rządowi gorzkich wyrzutów z powodu polityki, którą zraza sobie Żydów całego świata. Coraz jaśniej i bardziej stanowczo analizuje prasa angielska sprawozdanie Shawa i dochodzi do wniosku, że było ono jednostronne i niesumienne”⁴⁹.

Protesty ogólnych syjonistów przeciwko planowanym obostrzeniom w emigracji do Palestyny zwieńczone zostały podjęciem rezolucji. Działacze OSMW uznali, że proponowane przez Brytyjczyków rozwiązania były sprzeczne z postanowieniami Mandatu. W ich ocenie, nakładały one na Mandatariusza obowiązek stworzenia żydowskiej siedziby narodowej, polegającej na zorganizowaniu dla Żydów sprzyjających warunków gospodarczych i politycznych, co na skutek wprowadzenia obostrzeń emigracyjnych w sposób naturalny załamywało ten proces. Należy zauważyć, że ogólni syjoniści nie proponowali konkretnych rozwiązań dotyczących ewentualnego odblokowania wychodźstwa *chaluców* do Palestyny. Ponadto, poza praktykowanymi dotąd protestami i apelami, których adresatami byli przedstawiciele brytyjskich władz⁵⁰, opowiadano się za wzmoczoną pracą organizacyjną, polegającą na tworzeniu nowych placówek gospodarczych i kulturalnych, które miały umacniać żydowską pozycję w Palestynie⁵¹. Postulat ten, choć zasadny, w istocie opierał się jedynie na

⁴⁶ *Tysięczne tłumy manifestują we Lwowie. Rząd angielski zawiódł nasze nadzieje*, „Chwila”, 26 V 1930, nr 4010, s. 7. W podobnym tonie wypowiadał się na łamach dziennika Nathan Brystygier: „Chcemy, by usłyszano w całym świecie głosy protestu i oburzenia narodu żydowskiego, z powodu zdrady na nas dokonanej. [...] Komisja Shawa, która miała się ograniczyć do zbadania kwestii winy, stała się trybunałem, przed którym winowajcy nas oskarżali. Zamiast stwierdzić, że rozruchy wywołane zostały przez arabskich *effendich* i *muftich*, doszła komisja do wniosku, że naszą jest wina, bo przybywamy do naszego kraju, winę ponosi nasza imigracja, nasza kolonizacja, nasze potężne dzieło cywilizacyjne, przemieniające pustynię w oazę, moczary w ziemię uprawną, glebę kamienną w ogrody”. *Zob. Domagamy się respektowania naszych praw*, „Chwila”, 26 V 1930, nr 4010, s. 8.

⁴⁷ *Zob. Protest Stanisławowa*, „Chwila”, 26 V 1930, nr 4010, s. 8.

⁴⁸ *Protest Kraju przeciwko...*, „Chwila”, 26 V 1930, nr 4010, s. 8.

⁴⁹ *Domagamy się respektowania naszych praw*, „Chwila”, 26 V 1930, nr 4010, s. 8.

⁵⁰ *Ibidem*.

⁵¹ E. Schmorak, *Trzy odpowiedzi*, „Chwila”, 18 VI 1930, nr 4033, s. 2.

frazeologii; wszelako ogólni syjoniści nie podawali konkretnych rozwiązań, w jaki sposób koncept ten miałby zostać zrealizowany.

20 października 1930 roku, wraz z opublikowaniem przez Brytyjczyków *Białej Księgi Passfielda*, ziściły się obawy ogólnych syjonistów względem możliwego zatrzymania realizacji budowy żydowskiej siedziby narodowej w Palestynie. Dokument ten znacząco ograniczał żydowską emigrację do Palestyny. Miał również zdecydowanie antysyjonistyczną wymowę. Wszelako słowa zapisane w *Białej Księdze* wskazywały na szkodliwą działalność ruchu syjonistycznego dla rozwoju gospodarczego i społecznego ludności arabskiej. Dokument ten, co oczywiste, był nie do zaakceptowania dla Żydów⁵², dlatego działacze OSMW, wzorem innych organizacji regionalnych, zorganizowali rozmaite akcje protestacyjne wobec założeń *Białej Księgi*. Ogólni syjoniści byli głównymi inicjatorami protestów w Małopolsce Wschodniej. Sprzeciw wobec wydanego przez Brytyjczyków dokumentu wyrażał się w dwóch formach – pierwsza polegała na podejmowaniu rezolucji protestacyjnych⁵³, druga natomiast na zorganizowaniu jednej (centralnej) manifestacji we Lwowie. Odbyła się ona 25 października⁵⁴, a redaktorzy „Chwili” ukazywali ją jako imponujące i masowe wydarzenie, w którym udział wzięło całe *spectrum* żydowskiego społeczeństwa⁵⁵. Manifestacja była z jednej strony pokazem siły i jedności małopolskiego środowiska syjonistycznego, z drugiej zaś, poza ogólnikowymi stwierdzeniami mówców – Emila Schmoraka i Dawida Schreiberera – nie dała odpowiedzi na pytanie, w jaki sposób przezwyciężyć trudności, których źródłem był dla Żydów brytyjski rząd Jamesa Ramsay’a MacDonalda. Należy tym samym jasno stwierdzić, że ogólni syjoniści po raz kolejny dali dowód swej bezsilności względem światowego hegemonu, odwołując się podczas protestu do kwestii takich, jak moralność w prowadzeniu polityki i sprawiedliwość dziejowa, czy też do „sumienia narodów, do honoru narodu angielskiego i do nieugiętej woli” Żydów⁵⁶.

Manifestację zakończono podjęciem rezolucji, które jednak w żaden sposób nie odnosiły się do kroków podjętych przez Brytyjczyków. Po raz kolejny ograniczono

⁵² A. Shapira, *Historia...*, s. 103.

⁵³ Pierwsza rezolucja protestacyjna została podjęta na posiedzeniu Zarządu Gmin Żydowskich 22 października 1930 r. z inicjatywy Dawida Schreiberera. Była ona ogólna w swej treści i nie zawierała żadnych szczegółowych planów, jak zapobiec zamiarom władz brytyjskich wstrzymania żydowskiej emigracji do Palestyny. Rezolucja miała również formę apelu do Żydów, by ci nie uginali się pod presją władz Mandatu i wydanych przez niego postanowień. Ponadto przedstawiciele Gminy wzywali gremia międzynarodowe, by nie pozostawały obojętne na postanowienia władzy mandatowej, licząc tym samym, że pojedyncze państwa narodowe ujmą się za żydowskimi interesami w Palestynie. Zob. *Powzięcie rezolucyj protestacyjnych*, „Chwila”, 24 X 1930, nr 4159, s. 5.

⁵⁴ Według redakcji „Chwili” miała ona zgromadzić 6000 uczestników.

⁵⁵ „[...] Żydostwo miasta Lwowa na imponującym, masowym, wielotysięcznym zgromadzeniu zamianifestowało najgoręcej swoje oburzenie i wielki protest przeciw niesłychanej krzywdzie, jaką Biała Księga brytyjskiego rządu socjalistycznego Mac Donalda wyrządza narodowi żydowskiemu. Pomimo niepokodnego, chmurnego dnia wyruszyli młodzi i starzy wszystkich stanów i obozów politycznych na tę rzadką w dziejach naszych manifestację”. Zob. *Powzięcie rezolucyj protestacyjnych*, „Chwila”, 24 X 1930, nr 4159, s. 5.

⁵⁶ *Ibidem*.

się w nich jedynie do frazeologii, która była powieleniem postulatów formułowanych podczas poprzednich manifestacji i zebrań⁵⁷. Rezolucje te formalnie zostały usankcjonowane 17 grudnia 1930 roku przez Radę Partyjną OSMW, stanowiąc oficjalne stanowisko władz partii wobec *Białej Księgi*. Główną tezą rezolucji było stwierdzenie, jakoby wydany przez Brytyjczyków dokument stał w sprzeczności z koncepcjami zawartymi w Deklaracji Balfoura, co interpretowano jako naruszenie podstawowych obowiązków i obietnic władz Mandatu względem Żydów. Syjoniści uważali bowiem, że wejście w życie *Białej Księgi* odbiera im prawo do budowy własnej siedziby narodowej w Palestynie – poprzez wstrzymanie emigracji⁵⁸. Wydaje się, że rezolucje stanowiły tylko zabieg propagandowy, którego głównym celem była chęć zbitcia kapitału politycznego wśród lokalnej, ukierunkowanej syjonistycznie społeczności żydowskiej. Świadczyłoby o tym wezwanie czytelników czasopisma, by w zbliżającym się XVII Kongresie Syjonistycznym poparli delegatów i członków przyszłej Egzekutywy Światowej Organizacji Syjonistycznej (ŚOS), którzy podjętą przez Radę rezolucję byliby w stanie zrealizować⁵⁹.

Z uwagi na przedstawione przez ogólnych syjonistów tezy programowe, XVII Kongres⁶⁰ rzucał szerszą perspektywę na poglądy działaczy OSMW w kwestii emigracji do Palestyny. Po szeregu spotkań i rozmów program został przyjęty przez Radę Partyjną Organizacji, na specjalnie w tym celu zwołanym 14 maja 1931 roku zebraniu. Głównym postulatem było uznanie prymatu interesu narodowego (żydowskiego) w Palestynie względem wszystkich innych kwestii. Od tej pory wszelkie indywidualne interesy poszczególnych grup społecznych miały być podporządkowane celom ogólnym, tj. narodowym, służącym rozwojowi przyszłej żydowskiej ojczyzny. Tym samym, różniące się stanem posiadania, wykształceniem czy pochodzeniem społecznym grupy miały być zjednoczone we wspólnej budowie *Erec Israel* (hebr. Ziemia Izraela)⁶¹. W zakresie polityki względem władz Mandatu małopolscy ogólni syjoniści wysuwali postulaty niemożliwe do realizacji. Domagali się od brytyjskich władz nie tylko wznowienia żydowskiej emigracji do Palestyny, ale – co więcej – oczekiwali od nich wydatnej pomocy finansowej na ten cel⁶². Rada Partyjna przedstawiła również rządowi brytyjskiemu ultimatum, w którym stwierdziła, że dalsze stosunki żydowsko-brytyjskie w Palestynie miały zależeć od realizacji jej postulatów:

⁵⁷ Zob. dm, *Wielka manifestacja żydostwa m[ia]st[em] Lwowa w obronie swoich praw do Palestyny*, „Chwila”, 27 X 1930, nr 4162, s. 9-10.

⁵⁸ Zob. *Rada Partyjna M[a]ł[o]p[olski] Wsch[odniej]*, „Chwila”, 29 XII 1930, nr 4215, s. 8; E. Schmorak, *Przed kongresem. Refleksje na temat tez programowych ogólnych syjonistów*, „Chwila”, 16 V 1931, nr 4360, s. 2.

⁵⁹ *Rada Partyjna...*, „Chwila”, 29 XII 1930, nr 4215, s. 8.

⁶⁰ XVII Kongres Syjonistyczny w Bazylei odbywał się w dniach 30 czerwca – 15 lipca 1931 r.

⁶¹ *Zebranie Rady Partyjnej Mał[o]p[olski] Wsch[odniej]*, „Chwila”, 16 V 1931, nr 4360, s. 4.

⁶² Na liście próśb i żądań figurował chociażby koncept bezpłatnego przydziału gruntów państwowych, które miały być oddawane przyszłym żydowskim kolonizatorom. Ponadto oczekiwano finansowego wsparcia polegającego na finansowaniu szkolnictwa hebrajskiego czy stworzeniu warunków koniecznych dla umożliwienia wielkiej imigracji. Domagano się uruchomienia pożyczek i subwencji na rzecz Keren Hajesod, które miały być następnie przeznaczane dla wszystkich kolonistów żydowskich bez wyjątku, co umożliwiłoby kolonizację rolniczą na niespotykaną dotąd skalę.

„[...] ustosunkowanie się nasze do rządu mandatowego zależeć będzie od aktywnej pomocy ze strony rządu udzielonej naszemu dziełu odbudowy, od zmiany administracji w duchu pozytywnym dla pracy naszej i od faktycznego spełnienia zadań mandatem przewidzianych. Dwutorowa gra, jakiej świadkami jesteśmy w ostatnim okresie, nie może być dłużej przez nas tolerowana”⁶³.

Postulaty wyartykułowane przez Radę Polityczną OSMW można uznać za absurdalne. Partia nie miała jakiegokolwiek wpływu na kreowanie polityki międzynarodowej, bieg wydarzeń w Palestynie, jak również na kształt polityki wewnętrznej Wielkiej Brytanii. Jednocześnie należy podkreślić, że część z tych programowych znalazła uznanie w szerszych gremiach ogólnosyjonistycznych i została wpisana do programu świeżo ukonstytuowanego Światowego Związku Ogólnych Syjonistów⁶⁴, którego integralną część stanowili działacze z Małopolski Wschodniej⁶⁵. Zaakceptowany został chociażby główny postulat partii, polegający na uznaniu prymatu interesów narodowych w Palestynie względem wszystkich innych dziedzin życia żydowskiego.

Okres od połowy maja 1931 roku do czerwca 1932 był czasem uspokojenia nastrojów związanych z następstwami wprowadzenia *Białej Księgi*. Partia – jak wynika ze sprawozdań – koncentrowała się wówczas na pracy organizacyjnej, ze szczególnym uwzględnieniem środowisk młodzieżowych⁶⁶, skupionych w ramach „Achwy”⁶⁷ i „Hanoaru”⁶⁸. Poświęcenie uwagi młodzieży syjonistycznej było wynikiem dwóch

⁶³ *Zebranie...*, „Chwila”, 16 V 1931, nr 4360, s. 4.

⁶⁴ W trakcie XVII Kongresu doszło do odrębnego zebrania ogólnych syjonistów, którzy uchwalili zasadniczy program, stanowiący wówczas jedyną oficjalną enuncjację programową nowo powstałego Związku. Zebranie konstytucyjne odbyło się 5 lipca 1932 r., uczestniczyli w nim delegaci z 34 krajów (Polskę reprezentowały występujące osobno struktury z terenów byłej Kongresówki, Małopolski Zachodniej i Wschodniej). Przewodniczącym ŚZOS mianowano Ignacego Schwarzbarda z Krakowa. Program przewidywał m.in. połączenie się grup i związków krajowych w jeden organizm – Związek Syjonistów Ogólnych.

⁶⁵ Delegatami-założycielami byli: Emil Schmorak, Dina Karlowa, Naftali Landau, Jecheskiel Lewin, Abraham Stupp, Jehuda Ohrenstein.

⁶⁶ (z), *Obrady Krajowej Konferencji Syjonistycznej we Lwowie*, „Chwila”, 21 VI 1932, nr 4756, s. 2.

⁶⁷ Organizacja młodzieży ludowej „Achwa” powstała na terenie Małopolski Wschodniej w lutym 1926 r. Jej twórcami miała być „mała garstka ludzi”, która za cel postawiła sobie zorganizowanie młodzieży ludowej w duchu ogólnosyjonistycznym. Zob. M. Kurzrok, *Achwah*, „Chwila”, 2 IV 1936, nr 6118, s. 8.

⁶⁸ *Hanoar Hacijoni* – z hebrajskiego: Młodzież Syjonu. Żydowska Młodzieżowa Organizacja Skautowa „Hanoar Hacijoni” istniała na terenie Małopolski Wschodniej od 1930 r. Początkowo tworzyły ją lokalne oddziały Organizacji, działające pod auspicjami Zarządu Głównego w Warszawie. Lwowski Okręgowy Zarząd został powołany dopiero w listopadzie 1935 r. We wrześniu 1938 r. zmieniono nazwę na Żydowską Organizację Młodzieży Syjonistycznej „Hanoar Hacijoni” – Oddział we Lwowie. W statucie Organizacji znalazły się następujące postulaty: propagowanie syjonizmu wśród młodzieży, prowadzenie zajęć sportowych, nauczanie języka polskiego i hebrajskiego, lekcje historii i literatury, przygotowanie młodzieży do emigracji do Palestyny. „Hanoar Hacijoni” organizowała na terenie województwa lwowskiego odczyty, prelekcje, wycieczki, obozy letnie i zimowe dla młodzieży, kluby, biblioteki, czytelnie, warsztaty, praktyki zawodowe, kółka dramatyczne. Jej członkowie zakładali farmy rolnicze, a także wydawali broszury i gazetki organizacyjne. Prowadzili również zbiórki na stworzenie kibucu „Hanoar Hacijoni” w Petah Tikwie. Zob. *Imponujący zlot Hanoar Hacijoni we Lwowie*, „Chwila”, 3 VI 1939, nr 7252, s. 11.

czynników. Po pierwsze, zacieśnienie pracy z młodymi syjonistami było jednym z podstawowych postulatów programowych SZOS⁶⁹. Po drugie, z uwagi na bierność inteligencji w kwestii budowy żydowskiej siedziby narodowej, w młodzieży zaczęto dostrzegać potencjał i gotowość do ponoszenia ciężaru związanego z przygotowaniem, a następnie wychodźstwem do Palestyny⁷⁰.

Rok 1933 upływał pod znakiem przygotowań do XVIII Kongresu Syjonistycznego. W tym celu 26 czerwca zebrała się we Lwowie Rada Partyjna OSMW. Jednym z dwóch głównych zagadnień, jakie małopolska delegacja chciała na nim podjąć, były przygotowania do kolejnej masowej emigracji – *V aliji*. Z uwagi na niemożność samodzielnego poprowadzania wychodźstwa, wskazywano na konieczność wyłonienia kierownictwa czuwającego nad realizacją tego zadania. Ogólni syjoniści doskonale zdawali sobie sprawę z tego, że jedynie szeroka współpraca syjonistyczna pozwoli wymóc na Brytyjczykach poprawę obustronnych relacji, związanych z polityką migracyjną i przydziałem certyfikatów. Teza ta znalazła też odzwierciedlenie na łamach „Chwili”:

„[...] Kongres XVIII nie będzie się zajmował tak jak jego poprzednik końcowymi celami naszego ruchu, ale musi określić dokładnie swój stosunek do obecnej polityki władzy mandatowej, która mimo pewnej poprawy stosunków daje dużo powodów do niezadowolenia, szczególnie gdy chodzi o politykę migracyjną, o przydział certyfikatów i o problem gruntów pod szeroką kolonizację żydowską”⁷¹.

Powyższy cytat wskazuje na to, że kwestia emigracji do Palestyny była dla działaczy OSMW sprawą priorytetową. Dlatego też jej uregulowania oczekiwano od przyszłych władz ŚOS w pierwszej kolejności. Jednocześnie ogólni syjoniści ze wschodniej Małopolski wystąpili z własnymi postulatami programowymi w kwestii wychodźstwa. Podczas jednego z posiedzeń XVIII Kongresu Syjonistycznego w Pradze (21 sierpnia – 4 września 1933) Emil Schmorak przedstawił główne zagadnienia ich programu. Prezes OSMW postulował zniesienie wszelkich ograniczeń w doborze emigrantów, z jednoczesnym przeniesieniem prawa kontroli nad wychodźstwem na Eg-

⁶⁹ Ogólni syjoniści, odkąd w 1931 r. zawiązali Światowy Związek Ogólnych Syjonistów, spotkali się od tego czasu trzykrotnie. Zjazd w Krakowie 28 sierpnia 1934 r. przyniósł oficjalne zjednoczenie Związku, który odtąd oparty był na jednolitym programie i kierownictwie. Prezesem Centrali europejskiej został krakowski działacz syjonistyczny Ignacy Schwarzbardt. Podstawową uchwałą krakowskiego zjazdu SZOS była likwidacja odrębnych grup w łonie nowo powstałego Związku. W uroczystej uchwale proklamowano również separację syjonizmu ogólnego tak od prawicy, jak i lewicy oraz samodzielność SZOS względem innych większych organizacji partyjnych. W połowie 1935 r. (po Konferencji w Krakowie) doszło do ostatecznego rozpadu SZOS. Głównymi powodami były: brak konsolidacji wewnętrznej, postępująca anarchia, a także wpływy lewicy syjonistycznej, której część środowiska uległa. Zob. (M), *Zgoda na całej linii osiągnięta*, „Chwila”, 30 VIII 1934, nr 5546, s. 3; I. Schwarzbardt, *Wrócić do organizacji!*, „Chwila”, 26 IX 1934, nr 5572, s. 2; *Na froncie syjonistycznym. Kampania Kongresowa. Zjazd Ogólnych Syjonistów*, „Chwila”, 1 VI 1935, nr 5816, s. 5; E. Schmorak, *Jasna sytuacja*, „Chwila”, 21 VI 1935, nr 5836, s. 2; *Do Ogólnych Syjonistów!*, „Chwila”, 6 VII 1935, nr 5851, s. 6.

⁷⁰ (z), *Obrady Krajowej Konferencji Syjonistycznej we Lwowie*, „Chwila”, 21 VI 1932, nr 4756, s. 2.

⁷¹ *Rada Partii Krajowej Org[anizacji] Sjon[istów]*, „Chwila”, 27 VI 1933, nr 5123, s. 2.

zekutywę Agencji Żydowskiej⁷². Zasadność tej zmiany tłumaczył tym, że wprowadzenie regulacji wychodźstwa prowadziło do odsyłania do krajów diaspory nielegalnych emigrantów, co z kolei wzbudzało odruch buntu w krajach *golusu* (jid. wygnanie, diaspora). Wydaje się, że postulat ten miał też drugie dno. Koncepcja ta miałaby bowiem zrównoważyć dysproporcję w liczbie emigrantów wywodzących się ze środowiska ogólnie syjonistycznego względem wychodźców rekrutujących się z lewicy syjonistycznej, których było zdecydowanie więcej. Stąd też Schmorak otwarcie występował przeciwko rosnącym w siłę organizacjom socjal-syjonistycznym⁷³. W swoim przemówieniu „polityce klasowej” przeciwstawiał ideę „jedności narodowej i bezklasowego interesu ludowego”⁷⁴, rozumianych jako równość praw dla każdego, bez względu na wyznawane poglądy. Tak skonstruowany postulat jednoznacznie uderzał w postulaty oponentów z lewicy syjonistycznej i wydaje się, że wynikał z obawy przed przejęciem władzy nad ŚOS przez socjalistów. O słuszności tego założenia świadczą słowa Schmoraka w pokongresowym przemówieniu:

„[...] można śmiało powiedzieć, że dzięki zwycięstwu lewicy nie doszłyby do głosu postulaty większości narodu żydowskiego w jego obecnej strukturze, słuszne czy niesłuszne, ale postulaty większości. Na samym kongresie duża część ogólnych syjonistów, duże stronnictwo Mizrachi oraz rewizjoniści pozostali poza nawiasem współpracy i współdecyzji”⁷⁵.

Obawy Schmoraka ziściły się już we wrześniu 1933 roku. Wtedy to redakcja dziennika „Chwila” opublikowała pokongresowy manifest Egzekutywy ŚOS⁷⁶. Jednym z głównych założeń nowych władz było oparcie żydowskiego wychodźstwa na robotnikach, rzemieślnikach i *chalucach*. Tym samym przedstawiciele stanu średniego

⁷² „[...] Od lat domagamy się bezskutecznie zmiany polityki imigracyjnej. Żądamy zniesienia systemu certyfikatów i uregulowania imigracji żydowskiej drogą oddania Egzekutywie Jewish Agency [Agencji Żydowskiej] kilkuletniego kontyngentu imigrantów bez środków, albo o bardzo ograniczonych środkach i o ułatwienie nam w ten sposób dotrzymania kroku świetnej koniunkturze kraju”. Zob. *Słowo o sytuacji wewnętrznej w syjonizmie. Mowa dra E[mila] Schmoraka*, „Chwila”, 31 VIII 1933, nr 5188, s. 5-6.

⁷³ „[...] To jednak nie powstrzyma nas od przeciwstawiania się szkodliwej działalności obecnego politycznego panowania lewego skrzydła oraz naświetlania i wskazywania na niebezpieczeństwa tendencji rozbicia naszego narodu w zwalczające się wzajemnie klasy”. Zob. *ibidem*.

⁷⁴ *Ibidem*.

⁷⁵ Zob. *Referaty Prez[esa] Dra Schmoraka, inż. Landaua i pośła Rottenstricha*, „Chwila”, 11 IX 1933, nr 5199, s. 11; (H. H[escheles]), *Egzekutywa na manowcach*, „Chwila”, 15 III 1934, nr 5380, s. 2.

⁷⁶ Nowo wybrana lewicowa Egzekutywa w pierwszym rządzie miała zamiar zająć się pomocą dla niemieckich Żydów, dla których przewidziano osobną pulę certyfikatów umożliwiających im emigrację do Palestyny: „[...] Najważniejszym zagadnieniem jest w chwili obecnej klęska, która dotknęła żydostwo niemieckie, godząca równocześnie w byt i godność całego narodu żydowskiego [...]. Jeśli o Żydów niemieckich chodzi, to w myśl poglądów i zleceń Kongresu widzi Egzekutywa trwałą pomoc dla tego zagrożonego odłamu naszej rodziny jedynie w zakrojonej na wielką skalę akcji przesiedlenia do Palestyny wielkich rzesz Żydów niemieckich i spożytkowania ich zdolności twórczych dla kraju i dla narodu. Palestyna stać się winna bezpieczną siedzibą dla wszystkich prześladowanych i wygnanych dzieci narodu żydowskiego”. Zob. *Manifest Egzekutywy Wszechświatowej Organizacji syjon[istycznej]*, „Chwila”, 20 IX 1933, nr 5208, s. 5-6.

emigrować mieli w dalszej kolejności, co rzecz jasna stało w sprzeczności z postulatami środowisk związanych z OSMW⁷⁷.

W omawianym okresie wewnętrzne – syjonistyczne – problemy nie były jedynymi, z jakimi musieli mierzyć się działacze z Małopolski Wschodniej. Kolejnym była narastająca wśród Żydów pauperyzacja społeczna. Winą za ubożenie mas ogólni syjoniści obarczali władze państwowe, które – w ich ocenie – nie radziły sobie z efektami kryzysu gospodarczego, przez co miały zrzucić główny ciężar zobowiązań fiskalnych na Żydów. Wydaje się, że tak skonstruowana retoryka miała również swoje drugie dno. Liderzy OSMW, kreśląc fatalistyczne wizje teraźniejszej i przyszłej egzystencji w Polsce, zestawiali je z pozytywnym obrazem teraźniejszości i przyszłości w Palestynie. Wskazywali, że to właśnie kraj Izraela, a nie doraźna egzystencja w Polsce, ma być głównym punktem odniesienia dla wszystkich Żydów. Wskazują na to słowa Dawida Schreibera, który – na Konferencji Krajowej we Lwowie w listopadzie 1934 roku – nakreślił zgromadzonym główny cel nadchodzących działań, jakim był prymat pracy na rzecz Palestyny, stojący ponad doraźną polityką krajową. Hasło to w swoim referacie rozszerzył Emil Schmorak, wskazując, że emigracja i budowa *Erec Izrael* były jedyną szansą wyjścia z impasu dla Żydów, którzy w krajach *golusu* mieli być dyskryminowani ze względu na swoje pochodzenie. Palestyna miała być tym samym jedynym miejscem, w którym społeczność żydowska mogła znaleźć spokojną przystań dla dalszego funkcjonowania.

Działaniem OSMW, które bezpośrednio wpływało na wychodźstwo żydowskie do Palestyny z Małopolski Wschodniej, było zwrócenie się z partyjnym przekazem do młodzieży. Efektem tego zwrotu było ukształtowanie grupy osób, gotowych do przeniesienia ideałów ogólnosyjonistycznych na grunt palestyński. Jak podkreślił działacz OSMW Abraham Stupp⁷⁸, dzięki zabiegom partii udało się utworzyć w Palestynie pierwszy ogólnosyjonistyczny *kibuc* w Kirjat Anawim. Jego powstanie napawało Stuppa optymizmem. Odbierał on bowiem jego utworzenie jako załączek do szerszego osadzenia się wschodniomałopolskich Żydów na gruncie palestyńskim. Należy podkreślić, że pionierski *kibuc* miał stanowić jedynie preludeum do wzmożonego wysiłku, polegającego na zakładaniu kolejnych tego typu placówek w Palestynie. Warto tu zacytować wypowiedź Stuppa:

„[...] pierwszy nasz *kibuc* osiedla się obecnie na roli i tworzy dla naszego ruchu ogólnosyjonistycznego tę Mekkę, jaką miały i mają inne kierunki w syjonizmie. [...] Dzięki temu Lwów stał się jak dawniej na nowo centrum myśli syjonistycznej

⁷⁷ „[...] Sytuacja w Palestynie czyni już w chwili obecnej możliwą imigrację szerokich rzesz ludowych, robotników, rzemieślników. Egzekutywa uczyni wszystko, aby ułatwić aliję tych mas i zrośnięcie się ich z jizubem. Lecz podobnie jak dawniej konieczna jest obecnie alija chalucowa, alija najlepszych elementów naszej młodzieży”. Zob. *ibidem*.

⁷⁸ Abraham Stupp urodził się w 1897 r. w Tłustem. Tam był uczniem *jesziwy*, następnie ukończył gimnazjum we Lwowie. Na Uniwersytecie Jana Kazimierza we Lwowie studiował filozofię i historię. W czasie studiów związał się z ruchem ogólnosyjonistycznym. Zob. https://www.jewage.org/wiki/he/Article:Abraham_Stupp_-_Biography [dostęp: 10.08.2022].

nej, a gdy obecnie tendencja wzmocnienia ruchu ogólnosyjonistycznego objęła cały świat sjoński, jest to w pierwszym rzędzie zasługą naszej młodzieży”⁷⁹.

Ostatnim postulatem związanym z żydowskim wychodźstwem do Palestyny, który został podjęty na Konferencji Krajowej, był wniosek Emila Schmoraka o zwiększenie poziomu dotychczasowej emigracji do ok. 80 000 osób każdego roku. Rzecz jasna, pomysł prezesa OSMW był nie do zrealizowania, głównie z uwagi na politykę władz brytyjskich, które w omawianym okresie ściśle kontrolowały żydowską emigrację do Palestyny. Wydaje się, że w sukces własnego wniosku nie wierzył nawet sam jego autor, zrzucając niemożność jego realizacji na wewnętrzne tarcia w łonie ŚOS i niechętną politykę lewicy syjonistycznej w tym zakresie⁸⁰.

Konferencja Krajowa nie dotyczyła jedynie nakreślenia kierunków przyszłych działań, ale również podjęcia konkretnych rezolucji programowych. Uczestnicy zobowiązali Egzekutywę OSMW, by ta – w porozumieniu z Agencją Żydowską – zapewniła środki niezbędne do stworzenia w Kirjat Anawim *kibucu* – należącego do „Hanoar Hacijoni”. Postulowali również zmianę dotychczasowych władz ŚOS. Wymiana ta miała odbyć się na gruncie pojednania ze wszystkimi grupami syjonistycznymi w celu wyłonienia nowej Egzekutywy, reprezentującej interesy wszystkich syjonistów. W zmianie władz widziano bowiem szansę na realizację interesów wszystkich grup syjonistycznych. Liczono, że nowa Egzekutywa przychylnie będzie spoglądać na kolonizację Palestyny przez przedstawicieli stanu średniego, jak i zadeklarowanych ogólnych syjonistów. Ostatnią rezolucją było zatwierdzenie układu pomiędzy Egzekutywą OSMW a Centralą „Keren Kajemet” w Jerozolimie w sprawie przydziału gruntów dla kolonizacji *chaluców* związanych z obozem ogólnosyjonistycznym⁸¹.

Pomimo wysunięcia konkretnych postulatów, rok 1935 nie przyniósł w sferze praktycznej realizacji wniosków ogólnych syjonistów z Małopolski Wschodniej. Świadczy to o niewielkim wpływie partii na działania podejmowane przez organy kierujące wychodźstwem żydowskim do Palestyny. Taka teza znajduje odzwierciedlenie w uchwale, podjętej na zebraniu Rady Partyjnej OSMW 29 marca 1936 roku. Jej najważniejszym punktem było wezwanie Egzekutywy do podjęcia kroków w celu wyegzekwowania od kierownictwa Agencji Żydowskiej korzystnego dla Żydów z Małopolski Wschodniej rozdziału certyfikatów⁸².

Z drugiej strony należy podkreślić, że w omawianym okresie władze OSMW wykazywały mniejsze zainteresowanie sprawami emigracji. Najprawdopodobniej wynikało to z zastoju w kwestii rozdziału certyfikatów. W marcu 1936 roku Abraham Stupp na łamach „Chwili” stwierdził, że sprawy emigracji Żydów do Palestyny nie były dla działaczy OSMW priorytetem:

„[...] Obecnie – pisał ten syjonista – gdy sprawy *aliji* nie zajmują nam jak przedtem prawie całego czasu, gdy nacisk peryferji odnośnie do tych spraw stanie się mniejszy, będziemy mogli intensywniej zająć się wszystkimi problemami, które

⁷⁹ (de), *Otwarcie obrad*, „Chwila”, 5 XI 1934, nr 5612, s. 2-3.

⁸⁰ *Ibidem*.

⁸¹ *Rezolucje palestyńskie*, „Chwila”, 9 XI 1934, nr 5616, s. 7-8.

⁸² *Zob. Rezolucje Rady Partyjnej*, „Chwila”, 29 III 1936, nr 6114, s. 11.

nam leżą na sercu, jak *hachszary* rolnicze⁸³, należyte przygotowanie i selekcja materiału ludzkiego”⁸⁴.

Mniejsze zaangażowanie działaczy partyjnych w sprawy emigracji ogólni syjoniści rekompensowali oddolną pracą u podstaw. Miała ona przygotować przyszłych emigrantów do wychodźstwa z Polski i efektywnego (produktywnego) życia w Palestynie. O tak nakreślonym kierunku działań świadczą chociażby uchwały podjęte w trakcie Rady Partyjnej w 1936 roku. Zwrócono uwagę na pozytywną – dla przyszłości żydowskiej siedziby narodowej – wartość przygotowania rolniczego dla *chaluców* w Palestynie. Rada zwróciła się więc do Egzekutyw OSMW z prośbą o opracowanie planu zorganizowania *hachszary* rolniczej. Nie czekając na działania władz partii, rekomendowano, by w ciągu sześciu tygodni organizacje lokalne przeprowadziły akcję dla stworzenia farm rolniczych w Małopolsce Wschodniej.

Należy zauważyć, że poza nakreśleniem planu działań, w omawianym okresie działacze partyjni angażowali się również w pracę na rzecz funduszy narodowych. Stupp z dumą podkreślał w 1936 roku, że w aktywności tej ogólni syjoniści nie mieli sobie równych, co miało świadczyć o dobrej organizacji pracy OSMW:

„[...] O stanie organizacji świadczą wysiłki w pracy [w funduszach] Keren Kajemeth Le-Israel i Keren Hajessod, gdzie ogólnie syjoniści zajmują w bilansach rocznych swoją pracą pierwsze miejsca”⁸⁵.

Jak już wspomiano, kwestia wychodźstwa żydowskiego zeszła w tym czasie na dalszy plan. Spowodowane było to również sytuacją na terenie Mandatu, bowiem 19 kwietnia 1936 roku wybuchło tam arabskie powstanie. Wymierzone ono było zarówno w Żydów, jak i we władze administracyjne⁸⁶. Bunt rozpoczął się od strajku generalnego. Brytyjczycy odpowiedzieli represjami, jak i powołaniem Królewskiej Komisji Palestyny pod przewodnictwem Lorda Williama Peela. Jej zadaniem było zbadanie przyczyn, ocena bieżącej sytuacji, a przede wszystkim zapobieżenie kolejnym irredentom w Palestynie⁸⁷.

⁸³ *Hachszara* – z hebrajskiego: przygotowanie. *Hachszary* organizowane były w krajach diaspory. Jest to określenie dotyczące całego programu przygotowawczego, jak i samego przygotowania Żydów do pracy na roli w Palestynie. Zob. szerzej: <https://histmag.org/Hachszara-na-ziemiach-polskich-6131> [dostęp: 11.06.2022].

⁸⁴ *Obrady Rady Partyjnej Krajowej Organizacji Sjonistycznej we Lwowie*, „Chwila”, 26 III 1936, nr 6111, s. 5.

⁸⁵ *Ibidem; Rezolucje...*, „Chwila”, 29 III 1936, nr 6114, s. 11.

⁸⁶ Faktycznie trwało ono do 1939 r. Miało różnoraki charakter, począwszy od wystąpień ludności arabskiej, poprzez bojkot wymierzony w instytucje rządowe, na sabotażu i atakach na żydowskie osiedla kończąc. Zob. A. Patek, *Żydzi w drodze do Palestyny 1934–1944. Szkice z dziejów aliji bet nielegalnej imigracji żydowskiej*, Kraków 2009, s. 54.

⁸⁷ C. Beckerman-Boys, *British Foreign Policy...*, s. 182-183.

Ogólni syjoniści, pamiętając decyzje – zwykle niekorzystnych dla Żydów – poprzednich komisji⁸⁸, postanowili działać. Zagadnieniem tym zajęto się na dorocznej Konferencji Krajowej 14 lutego 1937 roku we Lwowie. W jednym z referatów Abraham Stupp nakreślił politykę OSMW związaną z kwestią wychodźstwa z Małopolski Wschodniej. Według niego, głównym zadaniem partii miało być osiedlenie w Palestynie możliwie jak największej liczby młodzieży związanej z obozem ogólnosyjonistycznym:

„[...] na pierwszym planie znajduje się także sprawa osiedlenia młodzieży ogólnosyjonistycznej w Palestynie. Nadchodzą czasy, które każą poświęcić wiele więcej uwagi syjonizmowi. Żywimy jednak nadzieję, że przebijemy się z naszymi hasłami, chociaż nie udało się jeszcze wybudować w Palestynie silnej organizacji ogólnosyjonistycznej, ale i tam już mamy skupienie skrzące i twarde”⁸⁹.

Działacze OSMW widzieli w osiedleniu młodych działaczy ogólnosyjonistycznych szansę na stworzenie podwalin pod budowę silnej organizacji, która realizowałaby postulaty ruchu w przyszłej żydowskiej siedzibie narodowej. Za uważalne jest tym samym, że w drugiej połowie lat trzydziestych przeszli oni od planów osiedlenia na gruncie palestyńskim Żydów luźno lub w ogóle niezwiązanych z ich ideami czy partią (np. przedstawiciele klasy średniej) do działań na rzecz osiedlenia w Palestynie ich – ogólnosyjonistycznych – politycznych plenipotentów. Postulat ten wynikał z rezolucji podjętych na zakończenie obrad XIV Konferencji Krajowej. Równie ważną rezolucją było zwrócenie się do kierownictwa Agencji Żydowskiej oraz „Keren ha-jesod” o wyasygnowanie środków pieniężnych na tworzenie *kibucu* „Hanoar Hacijoni” w Kfar Usza⁹⁰. Kolejny ogólnosyjonistyczny przyczółek na palestyńskiej ziemi miał bowiem wzmocnić ich stan posiadania w Palestynie.

Raport Komisji Królewskiej ogłoszony został 7 lipca 1937 roku. Za główną przyczynę konfliktu w Palestynie uznano niepodległościowe dążenia Arabów, które stały w sprzeczności z celami syjonistów. Według Brytyjczyków, konieczne

⁸⁸ Obawy te wyrażał chociażby Emil Schmorak, który w sposób jednoznaczny wskazywał na brak zgody, na spowolnienie dzieła budowy *Erec Izrael* w Palestynie: „[...] naród żydowski nigdy nie przyjmie wyroku [Komisji Królewskiej – przyp. A.S.], któryby odebrał nam możliwość rozwoju kraju, wszystkich jego sił i wszystkich jego warunków, które mają go uzdolnić do przyjęcia milionowych mas żydowskich [...]”. Tak kategoryczne stanowisko wynikało z przeświadczenia, jakoby jedyną rekojmią sankcjonującą byt ich przyszłej ojczyzny – a co za tym idzie, wychodźstwa doń Żydów – miało być ich historycznie usankcjonowane prawo względem tych ziem. Realizatorem tego postanowienia miała być Wielka Brytania, w związku z Deklaracją Balfoura i Traktatem z San Remo, który był pokłosiem międzynarodowej konferencji we włoskim San Remo (19–26 kwietnia 1920 r.), zorganizowanej przez państwa ententy po I wojnie światowej (zob. Konferencja w San Remo, <https://archive.is/20120716005631/http://palestine-mandate.com/from-the-balfour-declaration-to-partition-to-two-states> [dostęp 7.11.2023]). Zob. (de), *XIV-ta doroczna konferencja Krajowej Organizacji Syjonistycznej*, „Chwila”, 15 II 1937, nr 6433, s. 2-3.

⁸⁹ *Ibidem*.

⁹⁰ Zob. *Rezolucje Konferencji Krajowej*, „Chwila”, 20 II 1937, nr 6438, s. 7.

było dokonanie podziału Mandatu na dwa państwa: mniejsze pod względem powierzchni żydowskie i większe arabskie⁹¹.

Syjonści zajmowali często rozbieżne stanowiska w kwestii przewidywanego podziału Palestyny. Radykalna lewica syjonistyczna, reprezentowana chociażby przez „Haszomer Hacair”⁹², była przeciwna jakimkolwiek ustępstwom na rzecz Arabów. „Mizrachiści”⁹³ byli w tej sprawie podzieleni. Część działaczy partii uważała, że nie było innego wyjścia niż przyjęcie postanowień Komisji, reszta nie zgadzała się z podziałem z powodów religijnych. Emanacją różnic pomiędzy syjonistami w kwestii podziału Palestyny miał być skład delegatów na nadchodzący XX Kongres Syjonistyczny. W opinii Fiszela Rotenstreicha, co najmniej 150 spośród 480 uczestników Kongresu było przeciwnych jakimkolwiek kompromisom⁹⁴.

Swoje zdanie na ten temat wyrażali na łamach „Chwili” również ogólnie syjonistyczni działacze z Małopolski Wschodniej. Rotenstreich reprezentował stronę „ugodową”, rekomendując akceptację propozycji Komisji Królewskiej. Swoje stanowisko motywował nadzieją, że nawet najmniejsza część Palestyny przyznana Żydom była ważnym krokiem ku stworzeniu załączków ich państwowości na Bliskim Wschodzie. Innymi słowy – państwo żydowskie stworzone na niewielkim obszarze miało stanowić „bazę wypadową” do dalszej ekspansji na teren Mandatu. Niewielkie żydowskie państwo miało być tym samym jedynie środkiem do celu, jakim było niepodległe państwo Izrael, obejmujące w przyszłości swym zasięgiem terytorium całej Palestyny i część Transjordanii⁹⁵. Za minimalistę i „ugodowca” uchodził również Juliusz Wurzel. Dopuszczał on czasowe pogodzenie się z niesprawiedliwym – w jego ocenie – podziałem Mandatu w zamian za zwiększenie kwot emigracyjnych dla Żydów wyjeżdżających do Palestyny. Zgoda na przyznanie mniejszego terytorium była zbieżna z etapem, na jakim znalazła się ludność żydowska. Uważał on bowiem, że w pierwszej kolejności należało skupić się na zbudowaniu narodowej większości na terenie Mandatu, co miało być środkiem do wysuwania kolejnych roszczeń terytorialnych w przyszłości. Według Wurzla, za podziałem przemawiał sam fakt posiadania przez

⁹¹ C. Beckerman-Boys, *British Foreign Policy...*, s. 183.

⁹² *Haszomer Hacair* – z hebrajskiego: Młody Strażnik. Była to młodzieżowa organizacja żydowska, która powstała w 1916 r. w Wiedniu. Jej celem była budowa żydowskiej ojczyzny w Palestynie, a także wykształcenie młodzieży i przygotowanie jej do życia kibucowego w Palestynie. Od 1926 r. organizacja zaczęła identyfikować się jako marksistowska. Zob. <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/Ha-Szomer-ha-Cair;3909255.html> [dostęp: 23.08.2022].

⁹³ *Mizrachi* – z hebrajskiego: Wschodni. Pełna nazwa partii to: *Merkaz Ruchani* – z hebrajskiego: Centrum Duchowe. „Mizrachi” była ortodoksyjno-syjonistyczną partią polityczną, założoną w 1902 r. w Wilnie. Łączyła syjonizm z przywiązaniem do żydowskiej tradycji religijnej. Chociaż wszystkie aspekty życia podporządkowywała religii, partia ta głosiła hasła stworzenia żydowskiej siedziby narodowej w Palestynie. Ważniejszymi działaczami partii byli: Samuel Brot, Jozua Heszal Farbstein, Szymon Federbusz, Szymon Feldman, Izaak Nissenbaum. Zob. <https://sztetl.org.pl/pl/sloownik/mizrachi> [dostęp: 21.08.2022].

⁹⁴ Zob. F. Rotenstreich, *Przeciwnicy i zwolennicy podziału*, „Chwila”, 2 VII 1937, nr 6567, s. 2.

⁹⁵ „[...] Ci, którzy myślą, że stoimy przed drugą Ugandą i że oni uratują syjonizm na najbliższym Kongresie przed nową Ugandą, zapominają, że rozchodzi się w tej chwili o Palestynę, na razie niestety tylko o część i że są tacy, którzy argumentują, [że] kto ma część, może z czasem walczyć lub żądać drugiej części, kto nie ma nic, ten nie ma bazy do dalszej operacji politycznej”. Zob. *ibidem*.

Żydów własnego – nawet okrojonego – państwa, co było głównym celem. Z drugiej strony, ten lwowski syjonista obawiał się, że okrojone o dwie trzecie państwo nie byłoby wystarczająco atrakcyjne dla wszystkich Żydów. Swego rodzaju „kadłubowa” żydowska Palestyna, pozbawiona np. Jerozolimy, nie spełniałaby – jego zdaniem – podstawowego syjonistycznego kryterium, jakim było stworzenie na całości jej terytorium duchowego i kulturowego centrum, które oddziaływałoby na wszystkich Żydów. Warto przedstawić *in extenso* pełną niezadowolenia i rozgoryczenia wypowiedź tego syjonisty:

„[...] zygzakowata granica, przecinająca kilkakrotnie najgłówniejszą w Palestynie linię kolejową, zwężenie nadmorskiego pasa żydowskiego na dużej przestrzeni do szerokości kilkunastu mil angielskich, otworzenie korytarza Jerozolima – Jaffa i przyłączenie leżącej w środku terytorium żydowskiego Jaffy do państwa arabskiego, wyłączenie Haify i Tiberias z państwa żydowskiego, propozycja wymiany ludności itd.”⁹⁶.

Pomimo obiekcji, syjonista ten, tak jak i Fiszel Rotenstreich, uchodzili w ogólnie syjonistycznym środowisku za „ugodowców”. Po przeciwnej stronie stał lider partii Emil Schmorak, reprezentujący stanowisko tzw. maksymalistów. Kategoriecznie odrzucał on strategię minimalistów, apelujących o rozsądek polityczny względem działań podejmowanych przez Brytyjczyków. Opowiadał się za odważną polityką, która polegać miała na nieustępowaniu względem brytyjskiego dyktatu w kwestii podziału kraju. Należy zauważyć, że optyka ta była zbieżna z poglądami większości syjonistów⁹⁷. Maksymaliści swoje stanowisko tłumaczyli obawą, że zgoda na podział Palestyny oznaczałaby akceptację rezygnacji z gwarancji udzielonych Żydom przez Brytyjczyków w Deklaracji Balfoura i Traktacie z San Remo⁹⁸.

W takim oto dwugłosie syjoniści przystępowali do XX Kongresu Syjonistycznego w Zurychu. W ostatecznym rozrachunku, pomimo początkowej przewagi maksymalistów zasiadających w Egzekutywie, uczestnicy Kongresu – za namową Prezydenta Chaima Weizmanna – przyjęli propozycję Brytyjczyków w kwestii podziału Palesty

⁹⁶ J. Wurzel, *W poważnej chwili*, „Chwila”, 28 VII 1937, nr 6593, s. 2.

⁹⁷ Opinia Schmoraka była tożsama z linią reprezentowaną wówczas przez Egzekutywę ŚOS. Z treści komunikatu, zamieszczonego na łamach dziennika „Haaretz”, który 14 lipca 1937 r. ukazał się na łamach „Chwili”, wynikało, że „[...] Kongres Syjonistyczny odrzuci projekt podziału Palestyny, jeśli granice nie będą skorygowane”. Zob. *Kongres syjonistyczny odrzuci projekt podziału, jeśli granice nie będą skorygowane*, „Chwila”, 14 VII 1937, nr 6579, s. 3.

⁹⁸ „[...] Mówca [Emil Schmorak] odpiera argumenty, że po pewnym czasie będzie można żądać rozszerzenia granic. Żąda się od nas podpisania traktatu, w którym uznamy granice państwa arabskiego. Jeśli podpiszemy ten traktat, rezygnujemy z Deklaracji Balfoura, Traktatu w San Remo i nic nam nie pozostanie na poparcie naszego żądania, gdy po pewnej ilości lat granice staną się dla nas za ciasne. Nie wolno też się łudzić, że wywalczymy sobie nowe granice albo że drogą penetracji gospodarczej rozszerzymy nasz zasięg wpływów na Wschodzie”. Zob. *Obrady Rady Krajowej*, „Chwila”, 16 IX 1937, nr 6640, s. 9.

ny⁹⁹. Propozycje Komisji Peela odrzuciła natomiast strona arabska, która wzmogła antyżydowski terror¹⁰⁰.

Naciski palestyńskich Arabów na władze Mandatu doprowadziły do opublikowania przez Wielką Brytanię trzeciej *Białej Księgi* (23 maja 1939). Jednym z najistotniejszych jej zapisów było ograniczenie żydowskiego wychodźstwa do Palestyny do liczby 75 000 emigrantów w ciągu kolejnych pięciu lat. Decyzja ta, chociaż formalnie nie zakończyła możliwości emigrowania, faktycznie zamykała przed Żydami wrota Palestyny¹⁰¹. W taki właśnie sposób działania strony brytyjskiej odbierali ogólni syjonisci z Małopolski Wschodniej:

„[Rząd mandatarny] który w sposób brutalny i cyniczny przekreślić usiłuje w przygotowanej »Białej Księdze« wielkie nadzieje Żydostwa światowego w kierunku odbudowy Żydowskiej Siedziby Narodowej w Palestynie. [...] »Biała Księga«, ohydny dokument kompromisu z siepaczkami hitlerowskich Niemiec i Włoch, po prostu kapitulacji przed terrorem, przejdzie do lamusa historii, jak każdy podobny mu świstek, uchylający honorowi narodu żydowskiego. Tak jak Deklaracja Balfoura nie dała żydom [sic!] państwa żydowskiego, tak go »Biała Księga« Chamberlainów i MacDonaldu nie odbierze”¹⁰².

Działania strony brytyjskiej spotkały się z protestem OSMW jeszcze przed formalnym ogłoszeniem *Białej Księgi*, gdyż główna manifestacja odbyła się we Lwowie już 14 maja 1939 roku. Przypisując jej masowy i powszechny charakter, redakcja „Chwili” starała się przekonać czytelników, że kwestia wstrzymania żydowskiego wychodźstwa do Palestyny była dla Żydów zagadnieniem ogólnym (narodowym), a nie wąskim (syjonistycznym) problemem¹⁰³. Jeśli chodzi o liczbę uczestników, nie mogła się ona jednak równać podobnym manifestacjom z lat ubiegłych, które przyciągały znacznie więcej osób¹⁰⁴. Niska frekwencja może świadczyć o tym, że Żydzi w omawianym okresie nie traktowali kwestii wychodźstwa do Palestyny w kategoriach pierwszoplanowych.

Podczas manifestacji wybrzmiał w zasadzie jeden główny postulat – kategoryczny brak zgody na postanowienia zawarte w *Białej Księdze*. Od tego momentu w ogólnym syjonistycznym środowisku zaczęła obowiązywać jednoznacznie konfrontacyjna – choć tylko werbalnie – postawa względem władz Mandatu. Żydowskie wychodźstwo do Palestyny miało być kontynuowane od tego momentu bez względu na dalsze konsekwencje¹⁰⁵. Należy jednocześnie zauważyć, że władze brytyjskie za partnera do rozmów obierały Agencję Żydowską tudzież Światową Organizację Syjonistyczną,

⁹⁹ E. Schmorak, *Po Kongresie*, „Chwila”, 3 IX 1937, nr 6630, s. 2.

¹⁰⁰ *Terror arabski nie zdota zahamować żydowskiego dzieła odbudowy w Palestynie*, „Chwila”, 11 V 1938, nr 6874, s. 1.

¹⁰¹ C. Beckerman-Boys, *British Foreign Policy...*, s. 187.

¹⁰² (dm), *Płomienny protest żydostwa lwowskiego przeciw »Białej Księdze« rządu brytyjskiego*, „Chwila”, 15 V 1939, nr 7234, s. 4.

¹⁰³ Zob. *ibidem*.

¹⁰⁴ Manifestacja ta, zadaniem redakcji „Chwili”, zgromadziła 2000 uczestników.

¹⁰⁵ (dm), *Płomienny protest żydostwa...*, „Chwila”, 15 V 1939, nr 7234, s. 4.

a nie poszczególne, tzn. krajowe organizacje syjonistyczne. Tak więc wszystkie dotychczasowe apele kierowane do Brytyjczyków miały charakter wyłącznie propagandowy, bez realnego wpływu na zwielokrotnienie bądź zahamowanie wychodźstwa z Małopolski Wschodniej do Palestyny.

Działacze OSMW po raz ostatni – na łamach dziennika – przedstawili swoje stanowisko w sprawie emigracji 18 czerwca 1939 roku. Podczas posiedzenia Egzekutywy partii omawiano główne zagadnienia, jakie miały być poruszane na nadchodzącym XXI Kongresie Syjonistycznym. Głównym tematem zebrania były sprawy związane z wydaną przez Brytyjczyków *Białą Księgą*. Abraham Stupp, który niejednokrotnie zabierał głos w sprawach emigracji do Palestyny, podkreślał, że jej założenia miały – zgodnie z taktyką polityczną rządu Neville’a Chamberlaina – zaprowadzić spokój w targanym wewnętrznymi konfliktami Mandacie. Stupp negował ową retorykę, podkreślając, że „spokoju w Palestynie nie ma i zdaje się, że go nie będzie, jak długo Żydzi będą tak krzywdzeni przez rząd angielski”¹⁰⁶. Za szczególnie krzywdzące uważał zapisy, które wprowadzały limity dla osób chcących wyemigrować. Jednocześnie skonstatował, że wychodźstwo miało być niezachwiane, choćby miało się odbywać drogą nielegalną¹⁰⁷.

Warto zauważyć, że stanowisko Stuppa było odmienne względem wyrażanego przez władze Światowej Organizacji Syjonistycznej. Ówczesni liderzy – Chaim Weizmann i Mosze Szertok – stali na gruncie dialogu z Brytyjczykami i wywierania na nich presji dyplomatycznej. Postawa ta była wynikiem pragmatyzmu. Ogólni syjoniści zdawali sobie sprawę, że Wielka Brytania była wówczas jednym z nielicznych państw, na którego gruncie syjonizm mógł się rozwijać w nieskrępowanej formie. Obawiano się również strat wizerunkowych, tzn. uznania ogólnych syjonistów za ekstremistów, gdyby oficjalnie poparli nielegalną emigrację do Palestyny¹⁰⁸.

Syjoniści ogólni z Małopolski Wschodniej, będąc lojalnymi wobec władzy Weizmanna, musieli przystać na takie stanowisko. Jednocześnie należy zauważyć, że od połowy lat trzydziestych XX wieku nastąpił wyraźny wzrost sceptycyzmu ze strony OSMW wobec Brytyjczyków. Oznacza to, że w okresie międzywojennym Egzekutywa partii przeszła z pozycji ugodowych na konfrontacyjne. Powodem zmiany kursu były chęć stworzenia żydowskiej siedziby narodowej za wszelką cenę i fiasko dotychczasowych działań dyplomatycznych, które nie przyniosły Żydom wymarzonej ojczyzny w Palestynie¹⁰⁹.

Organizacja Syjonistyczna Małopolski Wschodniej była partią o profilu ogólnie syjonistycznym, co oznacza, że jej działania skupiały się w głównej mierze na pro

¹⁰⁶ *Krajowa Organizacja Syjonistyczna wobec XXI. Kongresu Syjonistycznego*, „Chwila”, 21 VI 1939, nr 7270, s. 6.

¹⁰⁷ *Ibidem*.

¹⁰⁸ A. Patek, *Żydzi w drodze...*, s. 135.

¹⁰⁹ Zob. *Aktualne problemy XXI Kongresu. Zebranie z udziałem prez[esa] dra Schmoraka w Organizacji Syjonistycznej*, „Chwila”, 14 VII 1939, nr 7293, s. 2.

blematyce emigracyjnej¹¹⁰. Celem nadrzędnym działań ogólnych syjonistów było tym samym stworzenie żydowskiej siedziby narodowej w Palestynie, zaś motywem pobocznym ich aktywności politycznej – zorganizowanie narodu i zapewnienie mu godnych warunków życia w Polsce.

Działalność partyjna w dużej mierze skupiała się na zachęcaniu do emigracji. Postulat ten promowany był za pomocą rozlicznych manifestacji, wieców, spotkań, odczytów czy zbiórek pieniędzy, które służyły celom palestyńskim (emigracji i materialnej pomocy dla *jiszuwu* w Mandacie). Działalność podejmowana przez aktywistów partyjnych, zmierzających do realizacji postulatu emigracji Żydów z Małopolski Wschodniej do Palestyny, odbywała się również poprzez często niezauważalną, czasochłonną, znojną, ale przynoszącą widoczne rezultaty pracę u podstaw. Za przykład może posłużyć utworzenie z inicjatywy działaczy OSMW farmy w Sygniówce, która w latach 1931–1938 przygotowała do emigracji setki *chaluców*. W omawianym okresie 92 z nich wyemigrowało do Palestyny, by pracować na roli. Należy podkreślić, że umiejętna *hachszara* w Małopolsce Wschodniej zrobiła z nich dobrze wykwalifikowanych pracowników. Dlatego też wielu z nich pełniło funkcje instruktorów w koloniach Petach Tikwa, Rechowot czy Rischon le-Cijjon.

Praca u podstaw, prowadzona przez działaczy ogólnosyjonistycznych, odbywała się na gruncie edukacji praktycznej, polegającej na przysposobieniu Żydów do produktywnego życia w Palestynie. Praktyka przygotowująca żydowską młodzież do emigracji do Palestyny przejawiała się w tworzeniu warsztatów i kursów. To na nich przyszli emigranci zdobywali wiedzę i fachowe wykształcenie zawodowe w kierunku krawiectwa, bieliźniarstwa, hafciarstwa, kowalstwa i ślusarstwa. Nad odpowiednią edukacją teoretyczną, prowadzoną w duchu hebrajskim, czuwało natomiast Żydowskie Towarzystwo Szkoły Ludowej i Średniej, znajdujące się pod kontrolą działaczy ogólnosyjonistycznych. Dysponowało ono we Lwowie dwiema publicznymi szkołami ludowymi i jednym gimnazjum z językiem hebrajskim jako wykładowym, a także trzema gimnazjami, w których osiem godzin tygodniowo poświęcano judaistyce. Dzięki tym szkołom możliwe było wykształcenie setek młodych Żydów, którzy poprzez znajomość języka hebrajskiego, żydowskiej kultury i historii czuli łączność z narodem i ziemią w Palestynie.

Organizacja Syjonistyczna w Małopolsce Wschodniej brała również udział w zapoznawaniu Żydów z ich przyszłą ojczyzną. Na początku lat 30. XX wieku zajmowała się ona organizowaniem wycieczek do Palestyny lub ich współorganizowaniem wraz z Izbą Handlową Polsko-Palestyńską¹¹¹. Ich aranżowanie było o tyle ważne, że wycieczki te nosiły w sobie wymiar poznawczy. Głównym zadaniem było poznanie przez uczestników kraju przodków i ocena możliwości osiedlenia się w nim w przy-

¹¹⁰ Jak wynika z pochodzącego z 9 lutego 1927 r. statutu, celem OSMW było działanie mające na celu rozwój Palestyny jako „[...] publicznie prawnie zabezpieczonej siedziby żydowskiej pod względem narodowym, kulturalnym i gospodarczym”. Zob. CDIAU, f. 338, op. 1, spr. 2, Statuty i korespondencja z Urzędem Wojewódzkim i Dyrekcją Policji dotycząca założenia organizacji i zmian w statucie, k. 1-4.

¹¹¹ Za przykład organizowania przez OSMW wycieczki do Palestyny może posłużyć korespondencja, prowadzona na przełomie lat 1931 i 1932 pomiędzy Egzekutywą a Polskim Biurem Podróży „Francopol”. Zob. CDIAU, f. 338, op. 1, spr. 831, Korespondencja z polskim Biurem Podróży „Francopol” w Warszawie i jego oddziałem we Lwowie, dot[jcząc] przygotowań do wycieczek do Palestyny i ich przebiegu, k. 2-52, 69-70.

szłości¹¹². Ruch turystyczny wzrastał w szczególności w okresie żydowskich świąt i w miesiącach letnich, gdy podróżni korzystali z urlopów. Przykładowo, w 1932 roku wycieczka miała się odbyć w dniach 14–22 kwietnia (na 21 i 22 kwietnia przypadało Święto Pesach)¹¹³, a w 1934 roku wyjazdy były organizowane 4 września, 10 i 25 października¹¹⁴.

Reasumując, kolonizacja Palestyny przez Żydów była osią, wokół której w okresie międzywojennym prowadzona była działalność polityczna Organizacji Syjonistycznej Małopolski Wschodniej. W sposób jednoznaczny podkreślił to w 1927 roku lider ogólnych syjonistów Leon Reich, mówiąc¹¹⁵:

„[...] żeśmy [tj. ogólni syjoniści – przyp. A.S.] nigdy krajowej polityki nie traktowali inaczej, tylko jako instrumentu dla pracy palestyńskiej i zawsze była ona pod kątem Palestyny widziana, była instrumentem dla osiągnięcia głównego celu, który nazywa się: Wolna Palestyna”¹¹⁶.

Bibliografia

Źródła archiwalne

Centralne Państwowe Historyczne Archiwum Ukrainy we Lwowie (CDIAU)

Krajowa Organizacja Syjonistyczna, f. 338, op. 1, spr. 1, Projekt programu Syjonistycznej Organizacji.

Krajowa Organizacja Syjonistyczna, f. 338, op. 1, spr. 2, Statuty i korespondencja z Urzędem Wojewódzkim i Dyrekcją Policji dotycząca założenia organizacji i zmian w statucie.

Krajowa Organizacja Syjonistyczna, f. 338, op. 1, spr. 831, Korespondencja z polskim Biurem Podróży „Francopol” w Warszawie i jego oddziałem we Lwowie, dot. przygotowań do wycieczek do Palestyny i ich przebiegu.

Krajowa Organizacja Syjonistyczna, f. 338, op. 1, spr. 1060, Sprawozdanie z działalności gospodarstwa rolnego w Sygniówce.

Prasa

„Chwila” 1923–1938.

¹¹² Zob. 2.200 osób wyjeżdża do Palestyny, „Chwila”, 25 III 1932, nr 4669, s. 8.

¹¹³ CDIAU, f. 338, op. 1, spr. 831, Korespondencja z polskim Biurem Podróży „Francopol” w Warszawie i jego oddziałem we Lwowie, dot[ycząca] przygotowań do wycieczek do Palestyny i ich przebiegu, k. 6.

¹¹⁴ CDIAU, f. 338, op. 1, spr. 823, Komunikaty gazety „Chwila” z reklamami ruchu turystycznego w Palestynie, k. 1-4.

¹¹⁵ Słowa te padły w trakcie konferencji z okazji dziesięciolecia Deklaracji Balfoura.

¹¹⁶ Pod znakiem konsolidacji organizacji i pracy syońskiej i godnego uczczenia 10-lecia deklaracji Balfoura, „Chwila”, 1 XI 1927, nr 3094, s. 1-2.

Opracowania

- Beckerman-Boys C., *British Foreign Policy Decision making toward Palestine during the Mandate (1917–1948): A poliheuristic perspective*, Birmingham 2013.
- Jaworski W., *Struktura i wpływy syjonistycznych organizacji politycznych w Polsce w latach 1918–1939*, Kraków 1996.
- Patek A., *Żydzi w drodze do Palestyny 1934–1944. Szkice z dziejów aliji bet nielegalnej imigracji żydowskiej*, Kraków 2009.
- Shapira A., *Historia Izraela*, Warszawa 2018.
- Trepp L., *Żydzi. Naród, historia, religia*, Warszawa 2009.

Netografia

- Froebel Wilhelm, <https://sjp.pwn.pl/doroszewski/freblowka;5428744.html> [dostęp 7.11.2023].
- Hachszara, <https://histmag.org/Hachszara-na-ziemiach-polskich-6131> [dostęp: 11.06.2022].
- HaSzomer ha Cair, <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/Ha-Szomer-ha-Cair;3909255.html> [dostęp: 23.08.2022].
- Konferencja w San Remo, <https://archive.is/20120716005631/http://palestine-mandate.com/from-the-balfour-declaration-to-partition-to-two-states> [dostęp 7.11.2023].
- Mizrachi, <https://sztetl.org.pl/pl/sloownik/mizrachi> [dostęp: 21.08.2022].
- Łętocha B., „Chwila”. *Gazeta Żydów Lwowskich*, <https://www.lwow.home.pl/rocznik/chwila.html> [dostęp 21.07.2021].
- Stupp Abraham, https://www.jewage.org/wiki/he/Article:Abraham_Stupp_-_Biography [dostęp: 10.08.2022].

Abstract

Helping Jews Emigrate to Palestine – the Operations of Zionist Organization of Eastern Malopolska in light of the Newspaper Chwila (1919–1939)

Zionism, understood as a socio-political movement, covered a large range of Jewish organizations and political parties that all endeavored to create a Jewish homeland in Palestine. One of the most important parties working to facilitate emigration in the Eastern Malopolska region was the Zionist Organization. Its media, the newspaper Chwila, spread Zionist ideas, and thus the idea of emigration from Poland to the land of Israel. Due to a large number of articles published by the newspaper, it is possible to

recreate the activities of this Organization that helped Jews emigrate to Palestine. The newspaper is full of details and covers activities from manifestations, collecting funds, and readings, to conferences at party meetings. The editors of *Chwila* meticulously presented years of work needed to prepare the foundation for practical and theoretical education, which strived to help Jews adapt to a productive life in Palestine.

Keywords:

emigration, Zionist Organization of Eastern Malopolska, Palestine, Zionism, Jews.